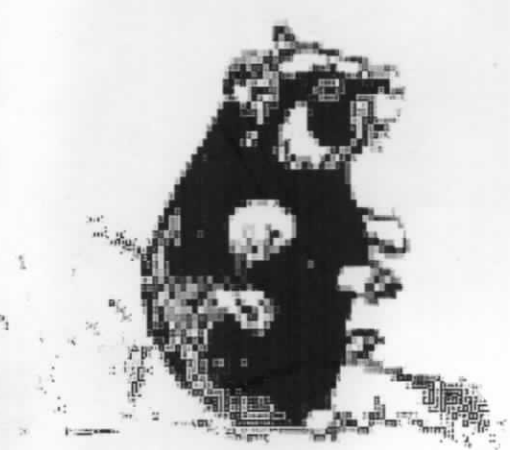

d'r koeënwòòf

nummer 32 (2010)

Jaarboek van Heem en Natuur Voeren

Colofon

Heem en Natuur Voeren wil het streekeigene ten aanzien van natuur en cultuur bestuderen, bevorderen en beschermen. Het Voerens Blaedsje is een uitgave van Heem en Natuur Voeren en verschijnt 4 maal per jaar. Het Jaarboek, **d'r Koeënwòòf** verschijnt eenmaal per jaar.

Lid kunt u **worden** door het overmaken van de contributie op bankrekeningnummer 745 3520340 85. Vanuit het buitenland dient u de internationale bankcode op te geven. De BIC code is KREDBEBB én ons IBAN-nummer is BE10 745 3520340 85.

Denk a.u.b. aan de juiste vermelding van uw naam, adres en de gekozen lidmaatschapsvorm. De bijdragen per jaar zijn: individueel € 9,- / per gezin € 11,-. Als lid ontvang je in elk geval het Voerens blaedsje en d'r Koeënwòòf.

Secretariaat Heem en Natuur Voeren p/a Maurice Heusèrr, Krindaal 9, 3790 Sint-Martens-Voeren

tel 04-2900431

@ jefmirakel@hotmail.com

bank 745 3520340 85

Redactiecommissie

- Miranda Bemelmans, Krindaal 9, 3790 Sint-Martens-Voeren, email: bemel_heus@hotmail.com
- Ellen De Beule, Veurs 71, 3790 Sint-Martens-Voeren, email: ellen.debeule@phl.be
- Hans Maurer, Schoppem 2, 3798 Voeren, email: hfmaurer@scarlet.be
- VJaak Nijssen, Veurserveld 4, 3790 Sint-Martens-Voeren, email: info@net28a.eu
- Elza Vandenabeele, Veurserveld 4, 3790 Sint-Martens-Voeren, email: info@net28a.eu
- Zaquilla van Loenen, Ketten 11, 3798 Voeren, email: zaquilla.loenen@skynet.be

Verantwoordelijk uitgever: Mieke Nyssen, Schoppem 24, 3798 Voeren

Oude nummers 5.00 euro, voor leden 2.00 euro, exclusief verzendkosten

Kopij

Ons jaarboek neemt enkel origineel werk op.

Artikels liefst in WORD.

Gesigneerde artikels geven niet noodzakelijk de opinie van de redactie weer. De spelling van de auteurs wordt behouden om innovatie toe te laten. Wel dringen we aan op gebruik van de officiële Nederlandse spelling en de Limburgse Veldekespelling.

Auteurs staan de rechten op hun bijdragen af aan de uitgever. De uitgever staat het recht op overname zonder voorgaande formaliteiten af mits bronvermelding; bij overname gaat de aansprakelijkheid over op overnemers.

Inhoud

Herinneringen aan vader Bart Nyssen	2
Stille verbondenheid ... Ellen, 4 november 2009	6
Vensters op de ondergrond Elza Vandenabeele	8
Een veelzijdige struik, die Gewone vlier Anne van der Linden	11
Voeren, het laatste bolwerk van de hazelmuis in Vlaanderen? Verspreidingsonderzoek en monitoring Goedele Verbeylen	14
Versjes uit de oude doos. Elza Vandenabeele	30
Gieljom Sjiepers, -d'r Sjiép-, een Voerens monument. Rob Brouwers	32
De glasramen van de kerk van 's-Gravenvoeren Jean-Marie Ernon 17.07.08	36
's-Gravenvoeren, Mennekesput 8: woonhuis uit ongeveer 1470 – 1480 Oktober 2009 Hans Beijer, Mheer	46
De Sint-Lambertuskerk van 's-Gravenvoeren. Gilbert Bours, pr.	48
Op bezoek bij Alice Prince, schilderes en wonende te Schophem Fridy Maurer.	50
Vraoge en reacties	
Tanks beschieten St.Martensvoeren. Jacky Janssen 7 augustus 2008	53
Bevrijding van Teuven Hans Maurer	54

Herinneringen aan vader

Vader is in 1926 geboren op Kapel, waar hij 2 jaar gewoond heeft. De familie verhuisde naar Schilberg. Jekske moet daar als oudste boerenzoon Grapa dikwijls grijze haren bezorgd hebben. Werd hij gestuurd om de haag te knippen dan knipte hij net genoeg om de krant op de haag uit te kunnen spreiden. Appelbomen snoeien werd grondig aangepakt, hij maakte er een knotboom van.

Vader heeft vanaf zijn 6de zijn schooltijd in internaten doorgebracht omdat de school van Sint Marten te ver weg was. Het verblijf in het internaat heeft bij vader gezorgd voor een grondige afkeer van de vrijheidsberoving in internaten. Hij vond het ook maar niks toen Koen dan toch op internaat ging.

Vaders jonge jaren op Schilberg werden blijkbaar niet volledig op de boerderij besteed. De douane op de plank bracht hem als jongske van een jaar of 10 in contact met vreemde munten. Een interesse die geleid heeft tot de enorme muntenverzameling waar wij als kinderen later aan bijdroegen telkens als we op reis gingen. Onze reizen kregen zo een extra doel: zorgen dat vader zijn verzameling van dat deel van de wereld kon aanvullen. Voor hem was die verzameling nog net zo volledig nadat deze gestolen werd terwijl hij in 2004 in het ziekenhuis voor zijn leven vocht. Hij wist precies welke munten hij had.

Pastoor Veltmans zag wel potenties in dat nieuwsgierige en eigenwijze jongske: een intellectueel en een toekomstige medestander bij de ontvoogding van het Vlaamse volk. Door zijn aandringen mocht Vader na zijn 12de dan ook verder naar school, op internaat in het college in Tongeren.

Over deze internaat tijd hebben wij als kinderen weinig gehoord. Vader zijn tijd in Gent was blijkbaar veel boeiender. Hij ging daar voor veearts studeren, iets waar Grapa en Grama zeker het nut van inzagen en dat hem in de gelegenheid stelde naar Sint Marten terug te komen.

Gent dat was de veeartsenijschool maar vooral ook geschiedenis en cultuur. Naast zijn studie zwierf vader langs de schitterende Franse kathedralen. Hij stortte zich in het Vlaamse studentenleven met zijn naoorlogse discussies en zijn rijk cultureel leven.

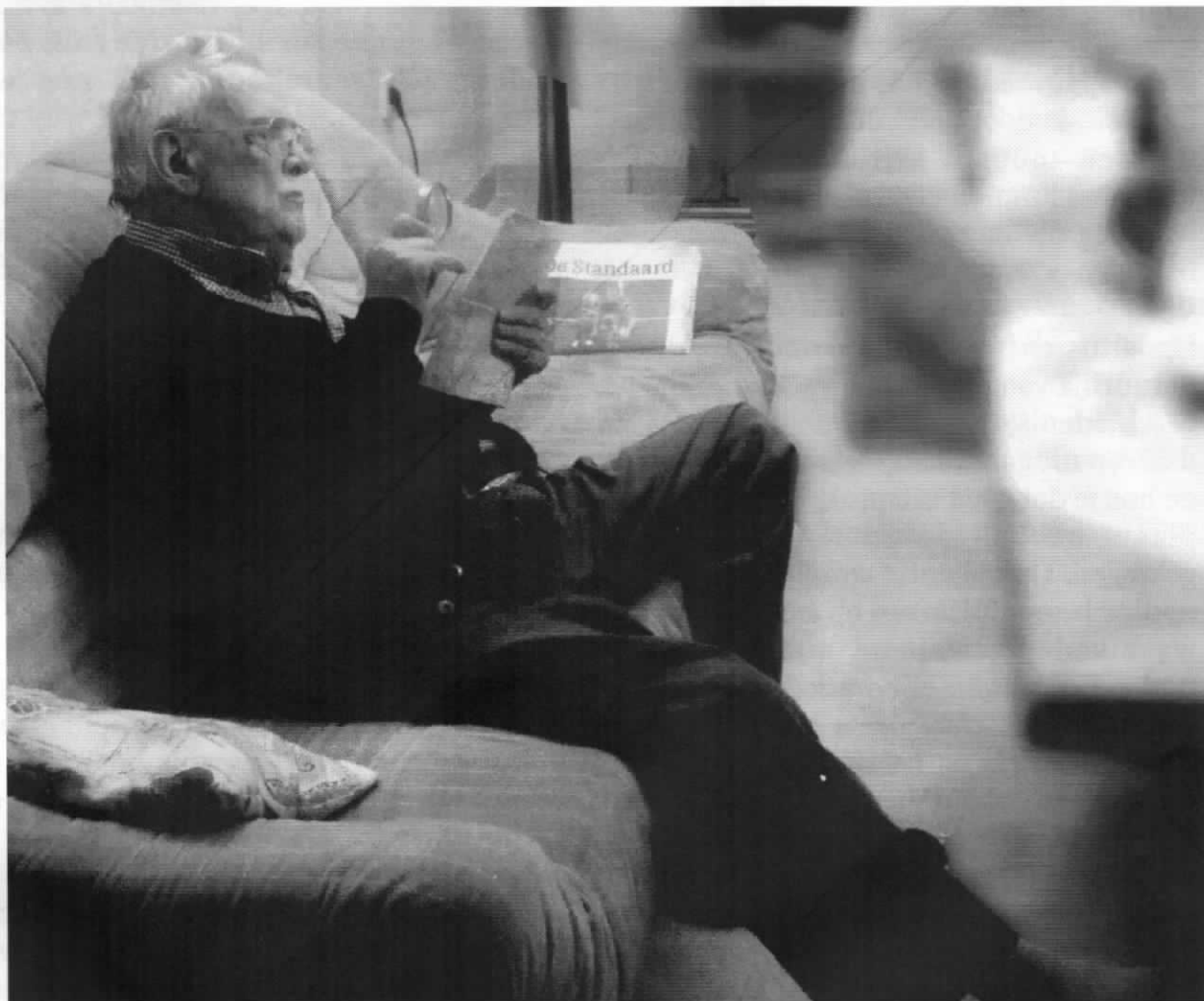
Bij het volksdansen kwam hij Elza tegen die onderdeel ging uitmaken van zijn vriendenkring. Ook weer zo'n deel van zijn leven waar wij kinderen weinig van weten.

Maar toen Moeke hem de avond voor zijn overlijden probeerde uit zijn dromen te halen met de vraag 'waar wonen we?' antwoordde hij: 'in Gent'. Hij was terug bij de belangrijkste gebeurtenis in zijn leven: de ontdekking van zijn Elza.

Na de studie en 18 maanden dienstdienst ging Vader aan de slag als veearts in Sint Marten. Eenmaal gevestigd trouwde hij met Elza en ze gingen in 't Veurzerveld wonen. Als oudste kinderen zijn we nog met vader als veearts meegegaan maar dat was niet het meest spannende van die tijd.

In die tijd speelde de overheveling naar Limburg en dat was belangrijk voor Vader en voor ons kinderen was Vader een held. Zo kwam de BOB regelmatig langs, saaie mannen met strenge gezichten in een R4 die Vader kwamen ondervragen. Wij kinderen waren er trots op, wij hadden een vader waar de Belgische staat bang voor was.

Eifel 2009 Vader bekijkt kaart

Er was niet alleen Vaders inzet voor de overheveling, daarna kwam het comité voor een schoolbus naar Tongeren en nog later was alle energie gericht op een eigen middelbare school.

Vader en Moeke hebben ons in een kristelijke, humanistische en democratische sfeer opgevoed: je wil het beste voor alle mensen, je doet niemand pijn of tekort en mensen moeten zelf hun bestaan en toekomst kunnen kiezen. Wij begrepen de wending die de taalstrijd in de Voerstreek nam dan ook niet.

Ondertussen ging de heemkundige interesse natuurlijk voort: alles had vaders aandacht: geschiedenis, gebouwen, de spoorweg, de draad, oude gebruiken, de schutterij, het plat en hoe je dat goed uitsprak. Een bijzondere plaats hebben de stenen grafkruisen gekregen. Op vakantie stonden er altijd de nodige begraafplaatsen op het programma waar vader gewapend met tekenblok, potlood en kamera zijn werk deed. Voor ons geen ramp, begraafplaats betekende voor ons grafkelders en kerktorens. Voor vader was dat een belangrijk deel van zijn leven.

De laatste jaren, toen hij zwakker werd, stuurde hij zijn zonen en dochters er op uit om ontbrekende gegevens op begraafplaatsen in Frankrijk en Duitsland te verzamelen. Dank zij de computer kon hij zijn gegevens systematisch bijhouden en zo is de grootste virtuele stenen grafkruisen-verzameling van Europa, of misschien wel van de wereld ontstaan.

De avond voor zijn dood heeft hij op zeer heldere en samenhangende manier aan Jan en Moeke uitgelegd wat er nog moest gebeuren om de publicatie over zijn grafkruisen voor een historisch tijdschrift af te ronden.

Toen vader, nadat hij zijn praktijk overgedaan had, in de farmaceutische industrie werkte had hij de kans weer te gaan studeren; eerst statistiek en daarna informatica. Een periode die wij kinderen als minder prettig ervaren hebben. Een voltijdse baan met veel reistijd, 's avonds studie, 7 kinderen in huis en dan zullen alle andere werkzaamheden ook nog wel doorgegaan zijn. Het leek wel of wij onze vader kwijt raakten en de jongere kinderen hebben vader in die periode leren kennen. Zij konden na zijn pensioen pas ontdekken wat een aangename en interessante vader ze eigenlijk hadden.

'Ik begrijp niet hoe ik ooit de tijd gehad heb om te werken' zei hij over de periode voor zijn pensionering. Hij beschouwde de 2 decennia na zijn pensioen als de meest geslaagde periode uit zijn leven. Hij kon zich bezighouden met wat hem interesseerde zonder dat iemand hem tot iets anders verplichtte.

Vader en Moeke deelden veel interesses waar ze beiden op hun eigen manier mee bezig waren. Vader dikwijls bevlogen en chaotisch, Moeke systematisch en gecontroleerd.

Vader zat, voor ons gevoel, dag en nacht achter zijn computer te werken. Moeke was aan tafel in de woonkamer of in 't bureau verdiept in haar eigen interesses of was op pad voor een geografische of geologische werkgroep of studiedag, of voor de parochie, de wereldwinkel, de plantenwerkgroep, ...

Zo nu en dan vielen de kinderen binnen, al dan niet met kleinkinderen. Het leven was goed zo.

Ondertussen waren Moeke en wij al jaren voorbereid op hetgeen onomkombaar was. Vader had op zijn 58ste al zijn eerste hartoperatie gehad, 12 jaar geleden kreeg hij een nieuwe hartklep en in december 2004 hebben we al eens afscheid genomen. Hij zou de nacht niet overleven.

Hij heeft tijd nodig gehad om te recupereren maar hij heeft met veel plezier nog 5 jaar aan zijn leven geplakt. Met verbazing vernamen wij met hoge regelmaat via de mail waar Vader en Moeke nu weer naar toe op reis waren.

De laatste reis was enkele weken geleden met de auto naar de Vulkaaneifel. Vader voelde zich moe en een paar weken vakantie zouden hem goed doen. De foto van Vader hier vooraan en op het bidprentje heeft Moeke op die vakantie gemaakt.

Vader en Moeke zijn een paar dagen eerder terug gekomen zodat ze nog voor het weekend een afspraak met de dokter konden maken. En vader moest voor verder onderzoek naar het ziekenhuis. We zagen hem in het ziekenhuis achteruit gaan. Hij had geen pijn maar was erg moe.

De onderzoeken brachten niets waar je hoop uit kon putten en na dat laatste gesprek met Moeke en Jan heeft hij 's nachts de strijd tegen de dood opgegeven.

Wij verliezen de belangrijkste man in ons leven. Vooral voor Moeke zal dit zwaar zijn. De komende decennia zal ze het zonder Vader moeten doen. Ze gaat dat heel goed doen, zo kennen we haar.

Bart Nyssen

Stille verbondenheid ...

Jaak "Niessen" Zo sprak ik zijn naam uit: met een "ie" en niet met een "ij". Is dit dan Voerens plat? Ik weet het niet, ik ben niet zo goed thuis in het Voerens plat. Het "plat" waar Jaak wel een expert in was. In vele dingen was hij expert. En vooral expert in het gedetailleerd schrijven over en beschrijven van allerlei heemkundige zaken. Ik verloor mezelf steeds in zijn teksten die hij schreef voor d'r Koeënwoof (*Ik nam enkele jaren de functie van hoofdredacteur van het jaarboek van Heem en Natuur van Jaak over.*) Maar ik kon gelukkig aan Elza, eindredactrice, het nalezen van zijn teksten overlaten. Dat hij zijn teksten en artikels wetenschappelijk fundeerde, was duidelijk, maar dit maakte het me als leek in de materie niet gemakkelijker op. Hij leverde – samen met Elza – steeds weer interessante bijdragen voor ons jaarboek. Wat een geschenk, deze twee mensen in de redactie. Zij vulden met gemak het jaarboek. Naast uiteraard ook even waardevolle bijdragen van andere Voerenaren of mensen buiten Voeren. Maar jarenlang hebben wij, als redactie, "geteerd" op hun nooit aflatende stroom aan heemkundige wetenswaardigheden. Heerlijk toch om zo hoofdredactrice te mogen zijn.

Maar wat ik vooral "heerlijk" vond, was zijn "zijn": zijn eenvoudige, minzame, bescheiden aanwezigheid op redactievergaderingen. Nooit een woord teveel, enkel als het nodig was en dan nog op een zachte manier. Dat bewonderde ik vooral in Jaak. Ondanks zijn

onmetelijke kennis, was hij de eenvoud zelve. En de "woorden-wisselingen" tussen Jaak en Elza brachten dynamiek in de vergaderingen. Dynamiek van het leuke soort

Met een koffietje, koekje of stukje vlaai kregen deze redactievergaderingen dan ook de flair van een gezellig samenzijn met een vleugje wetenschap, heemkundige onthullingen en af en toe natuurkundige oprispingen.

Heerlijk toch om zo hoofdredactrice te mogen zijn.

Deze morgen, 4 november, tijdens de herdenkingsdienst, werd ik ontroerd door het levensverhaal van Jaak dat door een van zijn zonen werd gebracht. Een rijk gevuld leven, vol van passie voor kennis die onder andere op begraafplaatsen lag verborgen, maar ook "stille passie" voor Elza, zijn kinderen en kleinkinderen. Mijn hart wipte even op toen zijn zoon vertelde dat "Gent" een speciale plaats in Jaaks hart innam, de plaats waar hij Elza ontmoette, de plaats waar kennis en liefde samensmolt, Gent, één van zijn laatste woorden. Gent, waar ook mijn roots liggen. Dat was blijkbaar onze stilzwijgende verbondenheid. Niet groot, maar net genoeg.

Jaak, je was een fijn mens.

Ellen, 4 november 2009

VENSTERS OP DE ONDERGROND

Al wandelend kan je - als door vensters - kijken naar wat onder de grond zit!

Voeren heeft veel holle wegen.

De bermen van holle wegen schieten uit en grote landbouwmachines schrapen ze af. Dieren maken in die bermen hun holen en gooien aarde uit. De wandelaar kijkt opzij en ziet wat onder het oppervlak ligt! Holle wegen zijn actief, hier zijn geregeld nieuwe stukjes

ondergrond te verkennen.

Voeren heeft heel wat groeven en groefjes.

Die groeven en groefjes leverden vroeger bouw materiaal, verharding voor de wegen

en kalk als meststof. Ze zijn soms moeilijk te herkennen omdat ze overgroeid zijn. Een opengehouden groeve biedt de natuur extra kansen, ze kan planten en dieren herbergen die een meer open standplaats verkiezen.

Mergelgroeven (je kan ook over mergelkuilen spreken) werden gebruikt tot rond 1950. Boeren schuften hun kar vol witte mergel en brachten hem op het land. Als een fruitboom geplant werd, gingen onder in de put eerst wat mergelknollen, een voorraadje voor jaren. Dikwijls bleef de hoop mergel eerst op één of ander overhoekje liggen zodat hij de volgende winter kon kapotvriezen. De mergel (eigenlijk is onze mergel geen "mergel" maar "krijt") werd ook gebruikt om specie te maken voor de bouw en om onder kolengruis te mengen, als brandstof. Voor die "sjlam" werd wel meestal leem gebruikt.

Sommige groeven waren van diverse eigenaars, andere van de gemeente. Iedereen wist waar hij terecht kon. Gelukkig leven er nog mensen die dit meegemaakt hebben en daar heb ik mee gesproken.

Wegen werden vroeger met vuursteen verhard. Door gebrek aan onderhoud is die verharding nu grotendeels uitgespoeld. Alleen op minder hellende weggedeelten zijn nog resten bewaard.

Bij gemeentewegen hoorden dikwijls groeven die het materiaal voor die weg leverden. Zo vertelde wijlen boswachter Alex Zeevaert hoe hij als kind regelmatig met zijn vader (ook boswachter Alex Zeevaert) meeliep. Hij zag toen arbeiders de stenen vanuit een nabijgelegen groeve over de weg verspreiden. Elke weg had zijn eigen groeven. Als voorbeeld haalde hij de oude weg Veurs-Remersdaal aan (die achter zijn eigen huis begon). Die groefjes kan je

Bouwmateriaal.

De groeven die bouwmateriaal leverden, zijn al lang gesloten. Bij ons werd silex gedolven voor de vele woningen, van Schoppem tot Veurs en Sint-Pieter vooral. Nu zijn silexmuren opnieuw in de (retro-)mode. Hier wordt met overtuiging "gefoeteld"! Een oude silexmuur is heel dik.

De onregelmatige vuursteenbrokken werden met overleg uitgestapeld en gestapeld. Als je ongeveer 20 cm hoog was, moest je

inderdaad nog vinden, waar de weg door het bos loopt.

Als je van Veurs over de "nieuwe" geasfalteerde weg naar Remersdaal rijdt, zie je rechts en links nog resten van verschillende silexgroefjes. De toegang is vaak afgesloten met (versleten) prikkeldraad of "barrieren". Wil je de groefjes verkennen, neem dan een stok met een metalen punt mee om een beetje te "dabben" tot je op de stenen uitkomt, er ligt een flink bladerdek op en soms ook aarde. Ook veel mergelkuilen zijn met een draaihek afgesloten.

In 's-Gravenvoeren ligt "de Botkoel" langs de Koetsweg, een groeve in het oude Maasterras. "Botten" is aan de weg werken, oorspronkelijk in (onbetaalde) herendienst.

Er rest ons nog maar één actieve groeve, die bij Meuleberg, (ook Maasafzetting) waar de gemeente materiaal uithaalt om aan te vullen waar nodig.

wachten tot de mortel gedroogd was en bij vochtig weer kon dat best wat dagen duren. Die lagen kan je nog herkennen in oude muurvakken. Vroeger werkten arme mensen "voor de boef": je kon ze de stenen voor bijna niks laten aanbrengen en leggen. Gelukkig zijn de tijden veranderd, gelukkig voor de mensen, maar niet voor de would be oude silexmuren! Time is money: je metselt je muur in snelbouwsteen en plakt er met cement vuurstenen tegen! "Prachtige oude muren" zegt de buitenstaander, maar mensen uit de streek zien wel degelijk het verschil!

De verharde lagen uit onze witte mergel (die met zijn wetenschappelijke naam "Gulpens krijt" heet) werden in Veurs en in Sint-Pieter gebruikt voor muren, hoofdzakelijk voor binnenmuren, schouwen en kelders. Door de moderne trend van het pure materiaal krijgen we af en toe buitenmuren in wit krijt te zien. Hoe lang die zullen meegaan, weten we niet. Vroeger kende men dit materiaal

en wist dat deze muren moesten gewit worden, later werden ze dikwijls gecementeerd.

Natuurlijk mogen we de leem niet vergeten, die maakt het hoofdbestanddeel uit van vakwerken muren.

Dan zijn er nog de blokken kwartsiet die uit zand ontstaan zijn door de inwerking van (zuur) water. Ze zijn gebruikt in heel oude muren en je ziet ze op nogal wat plaatsen bij huizen liggen. Ze kwamen te voorschijn bij het uitgraven van kelders en fundamenteën. Maar opgepast: soms vind je allerlei stenen die bij de "stenenboer" gekocht werden!

Vroeger was vervoeren moeilijk en duur, je kan aan het bouw materiaal van oude muurpartijen zien wat in de eigen streek te vinden is.

Soms kwam dat materiaal van heel kort bij, maar van buiten Voeren, uit het Berwijn- en Maasdal.

Er zijn ook landschapselementen die ons onrechtstreeks de ondergrond leren kennen.

Dolines wijzen op kalklagen in de ondergrond. Regenwater is altijd (vroeger lichtjes) zuur geweest en lost kalk op. Zo ontstaan holtes onder de grond. De lagen erboven storten in en er blijft een kuil over, een doline (een "zinkloek" heet dat in het plat).

Een deel van het regenwater trekt in de grond en sijpelt door tot op een ondoorlaatbare laag. Komt die laag aan de oppervlakte, in een dal of in een holle weg,

dan stroomt dat grondwater uit en vormt een bron. Waar kalkrijke lagen voorkomen bevat het uitstromend water veel kalk. Sommige bronnen bevatten er zoveel dat bronnensteen of kalktuf gevormd wordt. Daarvoor moet het water wel snel uitstromen en is er hulp van levende organismen (vooral algen en cyanobacteriën) nodig. Benieuwd om dat eens te zien? Ga dan kijken in Sint-Marten in het Waterwegske of langs de weg naar de Jeugdherberg.

Vensters op de ondergrond inventariseren is belangrijk.

Geologen bestuderen de ondergrond, ze maken gebruik van oppervlaktewaarnemingen en van (soms diepe) boringen. Hoe meer gegevens ze hebben hoe nauwkeuriger hun studies en hun kaarten. Daarom zijn in heel Limburg vrijwilligers bezig met het inventariseren van alle "vensters op de ondergrond". Dit in het kader van de geologische werkgroep van LIKONA.

Elza Vandenabeele

Een veelzijdige struik, die Gewone vlier

Vlier, de Voerstreek staat er vol mee. Gewone vlier, Trosvlier, Kruidvlier. In tegenstelling tot de Gewone vlier zijn de bessen van de Tros- en Kruidvlier NIET eetbaar. De bloemen en bessen van de Gewone vlier daarentegen zijn veelzijdig te gebruiken en kennen talrijke

volksgeneeskundige toepassingen.

De *Sambucus nigra* ofwel Gewone vlier behoort tot de Muskuskruidfamilie. Deze bijzondere struik wordt in de volksmond ook zwarte vlier, vliender, boltenboom, buizenhout, fleur of vlaardeboom genoemd. Vaak vormt de Gewone vlier een struik en als hij al opgroeit tot boom dan bestaat deze meestal uit verschillende stammetjes die rechtstreeks uit de grond komen. Het blad van de Vlier is oneven geveerd en bestaat uit afzonderlijke 7-12 cm lange blaadjes, elliptisch van vorm, met toegespitste top en een scherp gezaagde rand. De blaadjes staan op een gemeenschappelijke bladsteel die aan de bovenkant goetvormig is. De Vlier kan in

april/mei uitbundig en sterk geurend bloeien in de vorm van witte eindstandige bloemschermen die later zwart glanzende bessen worden. Iedere tros kan zo'n 70 tot 100 bessen bevatten. De takken zijn bedekt met bruinachtige wratjes, huidmondjes, waar de kurkcellen van de schors enigszins uiteen zijn gegaan. De Gewone vlier is een bladverliezende eenhuizige struik/boom die tot 10 meter hoog kan worden.

Judasoor

Op grote Vlieren, met name de exemplaren die op schaduwrijke en vochtige plaatsen staan, kan een grijsbruine trilzwam groeien, de 'Auricularia auricula-judae'. De Nederlandse naam voor deze schimmel is Judasoor. De oudere exemplaren krijgen een onregelmatige, oorachtige vorm. Met enige fantasie is daarmee de relatie met Judas

gelegd. Want op het moment dat het duidelijk was dat hij Jezus had verraden, kwam één van de andere leerlingen naar voren en hakte een oor van zijn hoofd.

Fluit

Sambucus is of afgeleid van het Griekse sambuke dat fluit betekent of van sambuca dat driehoekige harp betekent. De jonge loten worden nog wel gebruikt om fluitjes van te maken (flierefluiten) en de harp werd van vlierhout gemaakt. Nigra is Latijn voor zwart en doelt op de zwarte bessen.

De Nederlandse naam Vlier is een verbastering van vedel, een muziekinstrument waarvoor vliertwijgen werden gebruikt.

Geschiedenis

Al sinds de oudheid is de Vlier een struik die met respect wordt behandeld. Bij zigeuners was de struik heilig, Duitsers namen in het voorbijgaan hun hoed af voor de Vlier, in Denemarken werd een 'vliermoeder' in het leven geroepen en op de binnenplaats van synagogen vervulde de Vlier een rituele rol. Algemeen was het geloof dat de Vlier huis, hof en vee beschermde tegen onheil. En bij vrijwel alle oude boerderijen staat Vlier om de vliegen weg te houden. Die houden niet van de geur. In de volksgeneeskunde kreeg de Gewone vlier de reputatie van een heilboom, een medicijnkast van het volk ofwel de boom der medicijnen. De Vlier is al sinds 2500 jaar een probaat middel bij griep, verkoudheid en hoest.

AntiVirin®

Tot voor kort was echter onbekend waaraan de vlierbes zijn positieve effecten te danken heeft. Dr. Madeleine Mumcuoglu, een Israëliische virologe, deed er ruim twintig jaar lang onderzoek naar. Zij wist uiteindelijk de actieve bestanddelen van de zwarte vlierbes te isoleren en noemde deze AntiVirin®. Bovendien ontdekte ze hoe AntiVirin® virale infecties bestrijdt. De werkzame bestanddelen van de vlierbes, de antigriepeiwitten, gaan de vermenigvuldiging van virussen in het lichaam tegen. AntiVirin

pakt het stekelvormig eiwitmanteltje - waar ieder virus door wordt omgeven - aan en voorkomt zo dat het virus in de gezonde cellen kan doordringen en zich kan vermenigvuldigen.

Siroop

Het is heel eenvoudig om van zowel de bloemen als de bessen siroop te maken. De zomerse bloemensiroop is niet alleen heerlijk fris, maar helpt ook tegen verkoudheid en bij aandoeningen van de bovenste luchtwegen zoals hooikoorts en voorhoofdsholteontsteking. Preventief wapent vlierbloesem de luchtwegen tegen pollen en verhoogt het de weerstand. De winterse bessensiroop verkort de ziekteduur bij griep, koorts en verkoudheden met koorts en verlicht de ongemakken. De bessen werken door de antigriepproteïnen ook preventief tegen griep en versterken het immuunsysteem.

Waarschuwingen

Bij gebruik van onrijpe bessen of van veel rijpe, rauwe bessen ineens bestaat er een enkel gevaar op blauwzuurvergiftiging door de cyanogene glycosiden die er in zitten. Gekookt vormen de bessen geen gevaar. Let wel op met blad en bast. Nooit inwendig gebruiken met het oog op blauwzuurvergiftiging! Dit kan misselijkheid, hevige diarree en braken tot gevolg hebben. Neem voedingssupplementen nooit tegelijk in met een vlierpreparaat. Vlierbessen kunnen namelijk een interactie aangaan met stoffen als calcium, magnesium en zink.

Bij gebruik van bepaalde medicijnen zoals anti-aritmica, hartglycosiden, lithium en bepaalde diuretica wordt voorzichtigheid geboden in verband met het vochtdrijvende effect van Vlier. Verder zijn er interacties mogelijk met corticoïden en bloeddrukverlagende middelen. Neem dan Vlierpreparaten in enkel op voorschrift van een arts.

Wetenswaardigheden

- door een plaats te besprenkelen met een aftreksel van vlierbladeren worden alle vliegen er gedood
- de pasgeopende bloemen geven een muskaatgeur af en kunnen daarom gebruikt worden om gelei en jam te parfumeren

- door vlierbloesems tussen appels te leggen kun je die langer bewaren
- doe vlierbloemen eens in een pannenkoekenbeslag en bak er dan heerlijke vlierbeignets van
- de bessen trekken merels, spreeuwen en lijsters aan, maar ook trekvogels zoals nachtegalen en roodborstjes

Bronnen

groot handboek geneeskrachtige planten (Geert Verhelst)

natuurlijk bouwen met hout (Peter Fraanje)
handboek van geneeskrachtige kruiden ((M. Pahlow)

compendium van rituele planten in Europa (Marcel De Cleene en Marie Claire Lejeune)
plantaardigheden.nl

Hoewel de auteur zich inspant om informatie te verschaffen die actueel en juist is, kan geen garantie gegeven worden dat al die informatie adequaat juist en volledig is, noch dat ze alomvattend is. De eventueel vermelde adviezen en handelingen worden volledig op eigen verantwoordelijkheid toegepast.

Anne van der Linden

Voeren, het laatste bolwerk van de hazelmuis in Vlaanderen?

De hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*) is de kleinste vertegenwoordiger van de familie van de slaapmuizen, waartoe ook de eikelmuis en de relmuis behoren. Ze heeft een lichaams-lengte van 6-9 cm en een dicht behaarde staart van nog eens 5-8 cm. Een hazelmuis weegt gemiddeld 15-20 g, maar dit kan oplopen tot 43 g door het opslaan van vet-reserves voor de winterslaap. De pels is oranjekeurig met een bleke crèmekeurige buikzijde. De jongen hebben een doffere, grijzere pels. De hazelmuis heeft grote, zwarte ogen en is met haar grijppootjes goed aangepast aan het leven in bomen en struiken. Haar verborgen, nachtelijke levenswijze onder het bladerdek maakt echter dat ze nauwelijks bekend is bij het brede publiek.

De hazelmuis is in Vlaanderen een beschermde en een waarschijnlijk met uitsterven bedreigde diersoort. Ze is opgenomen in de bijlage III van het Verdrag van Bern, de bijlage IV van de Habitatrichtlijn en het Koninklijk Besluit van 1980 (in 2009 vervangen door het nieuwe Soortenbesluit) en staat op de Rode Lijst van Vlaanderen in de categorie 'bedreigd'. Tot voor kort tastten ook de 'kenners' in het duister over de actuele status van deze soort in Vlaanderen en was er weinig bekend over in te zetten beschermingsmaatregelen. Sinds 2003 spant de Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt Studie zich in om hier verandering in te brengen.

Een zeer kwetsbare soort

De complexe ecologische vereisten verklaren waarom de hazelmuis zo kwetsbaar is en in verschillende landen uitgestorven of sterk achteruitgegaan is.

Trage voortplanting

Hazelmuisen zijn – in tegenstelling tot de meeste andere knaagdieren – zogenaamde K-strategen: ze hebben weinig jongen per worp (gemiddeld 4-5) die ze lang verzorgen (6-8 weken), ze leven lang (tot 4-5 jaar) en er wordt zelfs vermoed dat ze een langdurige paarband aangaan. In Engeland wees recent genetisch onderzoek echter uit dat jongen uit eenzelfde nest tot 3 verschillende vaders kunnen hebben, die soms van verre nestkasten (> 400 m) afkomstig zijn. K-populaties zijn kwetsbaar omdat ze minder veerkrachtig zijn en bijgevolg minder snel kunnen reageren op veranderingen in hun omgeving.

In onze streken hebben we enkel bewijzen van voortplanting in de periode augustus-oktober, maar ontbreekt alle informatie over de periode mei-juli omdat de hazelmuizen dan hoog in de bomen zitten en moeilijk te bestuderen zijn. Hierdoor weet men niet of het vermoeden klopt dat er hier maar 1 worp (of maximaal 2) per jaar is. Een

lager aantal worpen dan in sommige andere Europese landen (bv. 3 in Litouwen) kan verklaard worden door een lager/later voedselaanbod, waardoor de wijfjes pas laat op gewicht komen. Niet enkel voor de voortplanting, maar ook voor de overleving is voldoende voedsel zeer belangrijk: de grootste sterfte treedt op bij dieren die slecht voorbereid de winterslaap ingaan.

Divers voedselaanbod

Na het ontwaken uit de winterslaap in het voorjaar begeven hazelmuizen zich hoog in de bomen, waar ze zich tegoed doen aan knoppen, bloesems en insecten (zoals rupsen en bladluizen). In de late zomer zakken ze af naar de lagere randvegetaties, waar ze van de bessen en noten snoepen. Hierbij verkiezen ze de meest zonovergoten struiken en struwelen (op het zuiden, zuidoosten of zuidwesten gericht), waar de vruchtzetting het hoogst is. Om

hun volledige actieve seizoen voldoende voedsel te hebben, hebben hazelmuizen dus een grote verscheidenheid aan voedselplanten nodig. Dit kunnen we vinden in structuurrijk loofbos met een goed ontwikkelde ondergroei, bij voorkeur vochtminnende bosgemeenschappen op löss-leem- en verweringsgronden. Mantelzoomvegetaties langs bosranden en bospaden, bramenrijke struweelbegroeiingen op open plekken en houtkanten met een hoge diversiteit aan bes- en vruchtdragende soorten zijn ideaal habitat voor hazelmuizen

Daarnaast zijn ook jonge aanplanten, kapvlakten en hakhoutpercelen interessant, hoewel deze een secundair habitat vormen omdat ze afhankelijk zijn van cultuuringrepen en opener en ijler worden na successie.

Lage dichtheden

Door de hoge eisen die hazelmuizen stellen aan hun habitat, kunnen ze slechts in lage dichtheden voorkomen. In het buitenland worden dichtheden gevonden van 0,4 tot 16 volwassen dieren/ha. In Nederland werden 1-2 nesten per 100 m bosrand gevonden in kerngebieden. Dit komt overeen met een maximale dichtheid van 1-3 dieren/ha. De gemiddelde dichtheid wordt in Nederland echter geschat op 0,1 dieren/ha.

Klein leefgebied

Volwassen hazelmuizen zijn zeer plaatstrouw en hebben een klein leefgebied van 0,3-1 ha, wat gecompenseerd wordt doordat ze het in 3 dimensies gebruiken. Ze brengen vaak de ganse nacht in dezelfde boom door (tot 20 m hoog) en gaan meestal minder dan 50-100 m ver van het nest om te foerageren. Dit betekent dat hazelmuizen niet enkel een grote soortendiversiteit aan voedselplanten nodig hebben, maar ook dat deze aanwezig moet zijn op een zeer kleine oppervlakte.

Laag dispersievermogen

Hazelmuizen zijn strikt boom- en struikbewonend. Korte afstanden (slechts 100 m) kunnen absolute dispersiebarrières zijn als er geen boomverbindingen zijn. Om een kleine open ruimte te overbruggen, maken ze liever een lange omweg langs bomen en struiken dan rechtdoor over de grond te lopen. Voor Zuid-Engeland wordt een maximale dispersieafstand van 1500 m gegeven, maar dit was voor een gebied waar de bossen verbonden waren door goed ontwikkelde houtkanten. Voor Nederland wordt gesteld dat niet-bezette habitatplekken gekoloniseerd kunnen worden als ze binnen 250 m van bezette plekken liggen.

Terwijl vroeger gesteld werd dat hazelmuizen zo goed als nooit op de grond komen en een onderbreking van 1 m in een houtkant al voldoende is om ze tegen te houden, blijkt uit recent onderzoek dat ze toch meer kunnen dan men dacht. In Litouwen vond men dat hazelmuizen regelmatig een bosweg van 5-6 m overstaken en dat ze nestkasten gebruikten die aan een paal 50 m buiten het bos hingen (in een heel jonge aanplant waarbij de boompjes amper zichtbaar zijn en elkaar niet raken en er tussen enkel wat gras en onkruid groeien). In Engeland was er uitwisseling van hazelmuizen tussen heel kleine habitatstroken op de middenberm van en langs een weg (waarbij het wegdek tussen buitenzijde en middenberm 8 m breed was). Eveneens was er een locatie waar de hazelmuizen zich verplaatsten over een parking tussen een bosje en een struweelstrook aan de andere kant van de parking naast de baan. Ook in Vlaanderen en Nederland treft men regelmatig hazelmuizen aan in graften die enkele tientallen meter van het bos liggen en er niet mee verbonden zijn. Korte afstanden blijken dus geen absolute barrières te vormen, wat niet wil zeggen dat er geen

Foto: Goedele Verbeylen

goede verbindingen nodig zijn om het de hazelmuizen zo gemakkelijk mogelijk te maken.[Houtkant tussen Konenbos en Veursbos: mooi ontwikkeld, maar onderbroken. (Foto: Goedele Verbeylen)]

Al deze factoren maken dat de hazelmuis te lijden heeft onder bosversnippering, het gebrek aan variatie binnen onze bossen in boomleeftijd en aantal boom- en struiksoorten, degradatie van mantelzoomvegetaties, houtkanten en

hagen en het verdwijnen van hakhoutbeheer. Ook het uitvoeren van beheerwerkzaamheden op een foutieve manier of in de verkeerde periode kan fatale gevolgen hebben.[Het klepelen of bespuiten met herbiciden van randvegetaties is zeer nadelig voor de hazelmuis, zeker in de herfst als ze er haar nest heeft.

Koude en/of voedselarme periodes overbruggen hazelmuizen door in winterslaap (van oktober-november tot april-mei) of torpor te gaan.[foto hazelmuis in torpor?] Torpor is een toestand met verminderde lichaamsfuncties, te vergelijken met winterslaap maar minder diep, die vooral optreedt in voorjaar en vroege zomer, maar ook kort voor de winterslaap. De winterslaap brengen ze door in een zelfgebouwd, dicht gevlochten nest op een voldoende vochtige plaats (dus meestal op noord-, noordwest- of noordoosthellingen en dalen in het bos) op grondniveau, onder mos of dode bladeren

Foto: Dominique Verbelen

of soms tussen boomwortels, houtblokken of aan de basis van een oude hakhoutknoest. In deze fase zijn ze vrij kwetsbaar voor vertrappeling of predatie (bv. door everzwijnen of dassen). In torpor gaan heeft ook nadelen: het actieve seizoen wordt korter, wat leidt tot een lager aantal worpen en minder tijd om voldoende vetreserves op te slaan voor de winter. De torpor wordt vaak doorgebracht in holle bomen of nestkasten, waar de hazelmuizen blootgesteld zijn aan predatie of verstoring door de mens.

Een bijkomend probleem dat de komende jaren vermoedelijk sterk zal spelen, zijn de winterse perioden met aanhoudende relatief hoge temperaturen. Hierdoor zullen hazelmuizen regelmatig ontwaken uit de winterslaap, waarbij hun vetreserves versneld

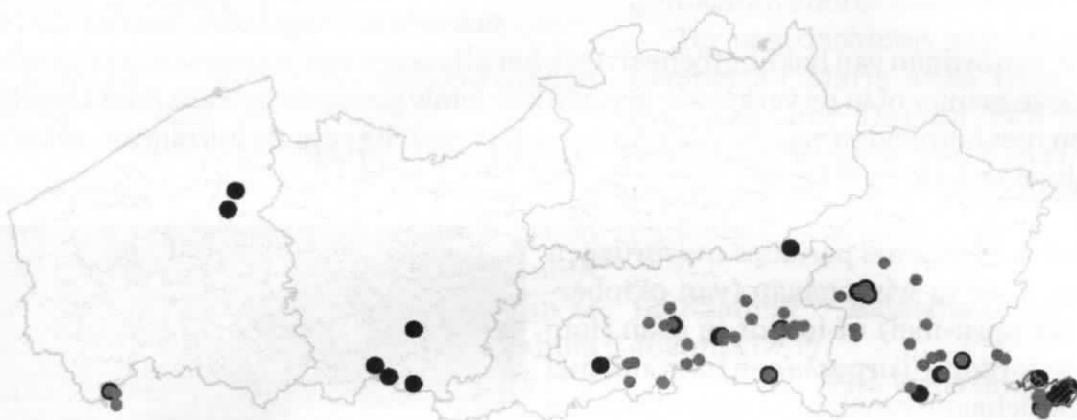

worden opgebruikt met een lagere overlevingskans tot gevolg. Hierdoor is de hazelmuis, net als een aantal vleermuissoorten, vermoedelijk een zeer goede bio-indicator voor klimaatverandering.

Verspreidingsonderzoek en monitoring

Vlaanderen

Het is niet mogelijk om gericht beschermingsmaatregelen uit te voeren als niet geweten is waar hazelmuizen (mogelijk) aanwezig zijn. Hiervoor brachten we eerst het historische verspreidingsgebied in kaart door de reeds aanwezige gegevens in de Zoogdierendatabank te verifiëren en zoveel mogelijk bijkomende waarnemingen in te zamelen (zie kaart 1). Op basis hiervan konden we meer gericht gaan zoeken naar eventueel resterende hazelmuispopulaties.

Kaart 1. Historische verspreiding van de hazelmuis in Vlaanderen en recent onderzochte gebieden. Zwarte bolletjes = waarnemingen vóór 2003 (inclusief onzekere waarnemingen), grijze bolletjes = in 2003-2007 onderzochte bossen zonder sporen, gearceerd deel van de gemeente Voeren = in 2003-2006 volledig onderzocht.

Om de actuele verspreiding in kaart te brengen, inventariseerden we in de periode 2003-2007 in Zuid-Limburg, Vlaams-Brabant en Zuid-West-Vlaanderen alle gebieden met historische waarnemingen, aangevuld met een reeks potentieel geschikte gebieden (zie kaart 1). Dit gebeurde door in de herfst te zoeken naar hazelmuisnesten en door hazelmuis aangeknaagde hazelnoten en pitten (bv. van kers, mirabel en sleedoorn). Ook werden in enkele gebieden speciale slaapmuizennestkasten en -nestbuizen opgehangen en gecontroleerd, wat niet enkel geschikt is als inventarisatiemethode, maar ook een beschermingsmaatregel vormt door het aanbieden van meer nestgelegenheid. Het beeld werd verder vervolledigd door losse gegevens, zoals toevallige zicht- en sporenwaarnemingen en schedels in braakballen. Dit alles leverde enkel zekere hazelmuisssporen op in de gemeente Voeren, aansluitend bij de Nederlandse

hazelmuispopulatie in Zuid-Limburg. In de overige historische gebieden in Zuid-Limburg herhaalden we deze inventarisaties gedurende 4 jaar, om voldoende zekerheid te krijgen dat er geen hazelmuizen meer aanwezig zijn. Het lijkt er dus sterk op dat de gemeente Voeren het laatste bolwerk is van de hazelmuis in Vlaanderen. De aanwezigheid van zeer kleine restpopulaties elders valt echter niet uit te sluiten, zoals in de nog niet onderzochte historische gebieden in Zuid-Oost-Vlaanderen en Noord-West-Vlaanderen en andere (potentieel) geschikte gebieden in de omgeving van historische gebieden.

Hazelmuizen knagen hazelnoten en pitten op een zeer typische wijze open, die duidelijk te onderscheiden is van andere knaagdieren (zoals bosmuis, rosse woelmuis, eekhoorn) en vogels (zoals boomklever en grote bonte specht). Meer info hierover vind je op www.zoogdierenwerkgroep.be/index.php?id=130 Hier naar op zoek gaan wordt beschouwd als de meest efficiënte manier om aanwezigheid van hazelmuis vast te stellen.

Hazelmuizen bouwen ronde of ovale nesten, ter grootte van een pompelmoes,

bestaande uit grashalmen en bladeren en stengels van plantensoorten uit de directe omgeving. Ook bosrankpluis, schors van kamperfoelie en soms zelfs mos worden gebruikt. De voortplantingsnesten zijn groter (> 10 cm) en meestal dichter geweven dan de slaapnesten. Hazelmuisnesten bevinden zich in braam, bosrank, kamperfoelie, adelaarsvaren en andere dichte struiken zoals

sleedoorn en hulst. De nesten zitten meestal vlak onder het bebladerde oppervlak van de vegetatie. Ook achter loshangende boomschors, in boomholten en nestkasten kunnen ze aangetroffen worden.

Om hazelmuizen te inventariseren en extra nestgelegenheid te bieden, gebruikt men ook speciale slaapmuizennestkasten (met de opening aan de zijde van de stam) of de goedkopere nestbuizen.

Voeren

Omdat we enkel in Voeren sporen van hazelmuis vonden, spitsten we onze aandacht hierop toe en slaagden we erin om in 2006 het gedeelte van deze gemeente ten oosten van de N462 volledig te inventariseren. Hierbij wandelden we bijna 700 km af, wat bijna 600 uren in beslag nam. De gegevens wijzen erop dat het verspreidingsgebied beperkt is tot de oostelijke helft van de Voerstreek, waar een zeer kleine restpopulatie stand houdt (zie kaart 2). We vonden hazelmuisssporen in vijf bossen, die allemaal geheel of gedeeltelijk zijn aangewezen als bosreservaat (Broekbos, Konenbos, Teuvenenberg/Gulpdal/Obsinnich, Veursbos/Roodbos/Vossenaerde en Vrouwenbos/Stroevenbos/Sint-Gillisbos) en langs de ganse spoorwegberm ten oosten van het centrum van Sint-Martens-Voeren. Ook in het Lobos vonden we sporen van hazelmuis. Los van deze inventarisaties werd

in Altembroek in 2005 een hazelmuis gezien, op exact dezelfde plaats als in de jaren '90. De aanwezigheid van hazelmuis kon hier echter niet bevestigd worden door daaropvolgend onderzoek via vraatsporen, nesten en nestkasten en -buizen.

Kaart 2.

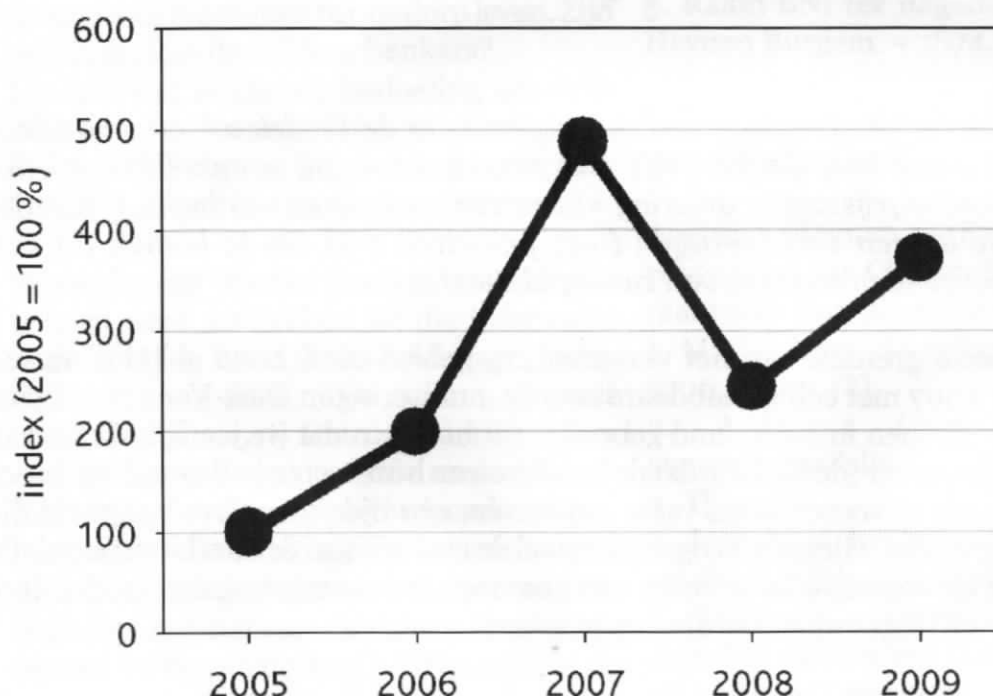
Historische en actuele verspreiding van de hazelmuis in de Voerstreek en omgeving. Zwart = actueel bezet bos, donkergrijs met zwarte arcering = enkel historische waarnemingen, donkergrijs zonder arcering = geen historische waarnemingen, lichtgrijze stroken = aan te leggen verbindingen (met prioriteit 1-7) om te komen tot een metapopulatie (verbonden netwerk van subpopulaties).

Aangezien de exacte grenzen van het verspreidingsgebied eind 2006 gekend waren, startten we vanaf 2007 met een gestandaardiseerde monitoring in Oost-Voeren, volgens dezelfde methode als men in Nederland gebruikt. Dit houdt in dat we jaarlijks tussen 15 september en 15 november (de periode dat de hazelmuizen hun nesten in de randvegetaties maken) nesttellingen uitvoeren langs vaste transecten, een tijdsintensieve bezigheid die de nodige ervaring vereist. Hiermee beogen we zowel de evolutie van de hazelmuispopulatie als wijzigingen in de vegetatie en effecten van genomen beheermaatregelen (zodat deze indien nodig kunnen bijgestuurd worden) op te volgen.

In totaal werden er in het najaar van 2009 197 hazelmuisnesten aangetroffen (tegenover 106 in 2006, 250 in 2007 en 132 in 2008) en 53 hazelmuizen (tegenover 23 in 2006, 72 in 2007 en 28 in 2008) (inclusief nesten gevonden buiten de monitoringtransecten).

De eerste resultaten van deze monitoring wijzen op een significant sterke toename (gemiddelde jaarlijkse toename van 33 %: 100 % toename in 2006, 144 % toename in 2007, 50 % afname in 2008, 52 % toename in 2009) (zie grafiek 1). De gegevens van de verschillende jaren mogen echter niet zomaar vergeleken worden, omdat niet overal op dezelfde locaties en even intensief gezocht werd. Aangezien pas in 2007 met de gestandaardiseerde monitoring begonnen werd, zijn de gegevens van 2005 en 2006 mogelijk een onderschatting. Monitoring over een veel langere periode is noodzakelijk om echt iets over een eventuele trend in het jaarlijkse aantal hazelmuisnesten te kunnen zeggen. De toename die we nu zien, is waarschijnlijk eerder een natuurlijke populatiefluctuatie (door een afwisseling van jaren met een hoog en laag voedselaanbod) dan een toename van de hazelmuispopulatie op lange termijn, en wil dus niet zeggen dat de hazelmuis daarmee gered is. De gegevens wijzen nog steeds op een zeer kleine Vlaamse restpopulatie, die dringend beschermingsmaatregelen nodig heeft om te blijven voortbestaan.

Grafiek 1. Indexen hazelmuis in Voeren (bron: BirdStats).

Jaarlijks bevindt ongeveer de helft van de nesten zich in de spoorwegbermen, en ook in de bosreservaten wordt in sommige jaren tot één vijfde van de nesten aangetroffen. De NMBS/Infrabel en ANB dragen dus een enorme verantwoordelijkheid voor het behoud van deze soort en kunnen ze helpen door bij het beheer van hun gebieden rekening te houden met haar aanwezigheid.

Hazelmuisvriendelijke beheermaatregelen

Hazelmuisen zitten vaak in overgangsbiotopen, zoals in een bosrand grenzend aan een akker of weiland, of een houtkant naast een wandelpad, autobaan of spoorweg. Beheer van deze biotopen is vaak noodzakelijk, enerzijds om te vermijden dat struwelen zich te ver gaan uitbreiden over het naastliggende land waardoor dit zijn functie verliest, anderzijds om de randvegetaties op zich te onderhouden en bijvoorbeeld te voorkomen dat ze te sterk gaan verbossen. Om ervoor te zorgen dat dit noodzakelijke beheer geen negatieve impact heeft op de hazelmuispopulatie, is het uitermate belangrijk dat het kleinschalig en gespreid in tijd en ruimte uitgevoerd wordt. Hierdoor verdwijnen niet alle voedselplanten gelijktijdig en vormt het beheerde gedeelte geen onoverkomelijke barrière voor verplaatsingen tussen de naastliggende gebieden. Daarnaast kan er ook voor gezorgd worden dat bosranden en houtkanten breder worden en minder dicht tegen het naastliggende land aanliggen (bv. door terugzetting van de boomlaag), waardoor beheer om dit land te vrijwaren minder vaak hoeft te gebeuren.

De periode die te allen tijde moet vermeden worden om beheerwerken in randvegetaties langs hazelmuisgebieden uit te voeren, is augustus-begin december (of iets later nog bij warme winters, want dan kunnen hazelmuisen zelfs tot half december actief zijn). Tijdens deze periode maken de hazelmuisen hun nesten in de randvegetaties (bosranden, struwelen, houtkanten, ...) en hebben ze er hun jongen. In deze periode kunnen ingrepen zoals het klopelen van het struikgewas naast een weg dus fataal zijn voor de aanwezige hazelmuisen en een sterke invloed hebben op het voortplantingssucces.

Beheermaatregelen worden best uitgevoerd tussen begin(half) december en eind maart (winterslaap) of desnoods in het voorjaar-vroege zomer (productiviteit mantel- en zoomvegetaties nog laag, hazelmuisen zitten minder in bosranden dan in late zomer-najaar, maar broedseizoen voor vogels). Hoe vroeger op het jaar de beheerwerken uitgevoerd worden, hoe beter ontwikkeld (en dus meer geschikt voor hazelmuisen) de vegetatie in het najaar zal zijn. De uitvoering dient met de nodige zorg te gebeuren, zodat winterslapende hazelmuisen niet vertrappeld of met zware machines overreden worden. Bij een bevroren bosbodem is de verstoringkans het geringste. Deze verstoringkans zal sowieso laag zijn, want waarschijnlijk overwinteren hazelmuisen maar weinig in de bosranden zelf en zoeken ze vochtige plekken op aan de noordzijde van het bos.

Goed hazelmuisbeheer moet leiden tot een continu (van april tot november) hoge voedselbeschikbaarheid en een geschikte fysische structuur van de bossen en de

tussenliggende verbindingen (meer verplaatsingsmogelijkheden, meer dekking en dus minder predatie). Dit kan bereikt worden door de aanwezigheid van veel verschillende soorten voedselplanten en een hoge leeftijds- en structuurvariatie binnen het bos en van brede, soortenrijke, aaneensluitende houtkanten tussen de bossen. Beschaduwning van kruid- en struiklaag (braamstruweel, hazelaar, ...) moet vermeden worden, zodat deze een dichte structuur krijgt en er een betere vruchtzetting is. Struiken moeten breed kunnen uitgroeien met vele laterale takken.

We geven hier kort enkele voorbeelden van welke beheermaatregelen mogelijk zijn om ongeschikte situaties te verbeteren.

In de meeste bossen is het hakhoutbeheer al jarenlang stopgezet met alle gevolgen vandien.[De Rolwei in Vlaams-Brabant: door het stopzetten van het hazelaarhakhoutbeheer en het dichtgroeien van de boomlaag is de zeer goed ontwikkelde kruidlaag zo goed als verdwenen. (Foto: Dominique Verbelen)] Middelhoutbeheer of het opnieuw uitvoeren van hakhoutbeheer (zowel in het bos als in de bosrand en in aan de bosrand grenzende graften, singels en holle wegen) zal zorgen voor meer voedsel en structuurvariatie. Hierbij is een beperkt aantal overstaanders (eik, es, esdoorn, ...) en het zoveel mogelijk ontzien van kruid- en struiklaag (hazelaar, vlier, sleedoorn, meidoorn, braam, bosrank, wegedoorn, rode kornoelje, Gelderse roos, brem, ...) belangrijk. Het hakhoutbeheer kan in bosranden en houtkanten best gefaseerd uitgevoerd worden, bijvoorbeeld afwisselend in stroken van 100 of 200 m lang en liefst over meer dan 5 jaar gespreid. De lengte van de hakhoutcyclus moet zo zijn dat de vruchtzetting (bv. van hazelaar, een belangrijke voedselbron voor hazelmuis) optimaal is.

Mantelzoomvegetaties ontbreken vaak door intensieve begrazing van de bosrand of bewerking van de akker tot vlak tegen het bos (waarbij randvegetaties zoals braamstruweel soms doodgespoten worden met herbiciden). Struweelvorming in de bosrand kan enerzijds gestimuleerd worden door het dunnen van de boomlaag langs deze rand (tot 15-25 m diep), eventueel in combinatie met een extensieve begrazing.[De Epenerbaan in Nederland: door het terugzetten van de boomlaag ontwikkelde zich een mooie randvegetatie. (Foto: Goedele Verbeylen)] Anderzijds kan het raster van het weiland juist verder buiten de bosrand geplaatst worden of de randzone (2-5 m) van de aangrenzende akker niet bewerkt worden, zodat er zich spontaan een mantelzoomvegetatie kan ontwikkelen.[Door het raster buiten de bosrand te plaatsen, kan er zich een mantelzoomvegetatie ontwikkelen. (Foto: Dominique Verbelen)] Dit kan eventueel gecombineerd worden met inplanting van bes- en vruchtdragende struiken of gemengd loofbos (met bv. meidoorn, eik, sleedoorn en es) en moet gevolgd worden door kleinschalig hakhoutbeheer of een extensieve begrazing om successie tegen te gaan. Bij grootschalige onderhoudswerkzaamheden aan bosranden mag het takafval niet in de bosrand gedumpt worden op de aanwezige struweelvegetatie, die hierdoor verstikt. Daarom kan snoeihout best afgevoerd worden of kunnen er takkenhopen of takkenrillen mee aangelegd worden, die bruikbaar zijn als nest- en overwinteringsplaatsen. Dergelijke takkenhopen kunnen overgroeid worden door de nog

aanwezige bramen en bosrank en er zo voor zorgen dat er sneller een hoger struweel ontstaat waar de hazelmuizen hun nesten in kunnen maken. Ze kunnen ook gebruikt worden om jonge ontwikkelende struikjes (zoals hazelaar) te beschermen tegen overmatige vraat van bijvoorbeeld reeën.

Om goede verbindingen te behouden, moet het verwijderen van kruid- en struiklaag (wat soms gebeurt op grote schaal) te allen tijde vermeden worden. Hoge bomen (zoals eik) zouden het ganse jaar door verbonden moeten zijn via de ondergroei, want ze vormen belangrijke voedselbronnen voor hazelmuizen in bepaalde seizoenen. Door dichte bossen te dunnen kan de ontwikkeling van een continue ondergroei gestimuleerd worden. De bomen gaan dan ook breder uitgroeien met vele overlappende en bijna horizontale takken ertussen. Bospaden kunnen overbrugd worden door takken aan weerszijden van het pad naar beneden te trekken en aan elkaar vast te binden over het bospad, bv. om de 50 m.

Niet enkel binnen het bos, maar ook tussen de bossen zijn verbindingen nodig. In tegenstelling tot vroeger zijn de meeste bossen nu klein en geïsoleerd, wat een belangrijke rol zal gespeeld hebben in de achteruitgang van de hazelmuis. Bossen vergroten is waarschijnlijk in de meeste gevallen niet meer mogelijk, maar het aanleggen van brede (minstens 10 m) hagen of houtkanten als verbindingen vaak wel (in combinatie met een of meerdere bosjes als stapstenen als de afstand tussen de gebieden meer dan 250 m bedraagt).

Houtkanten en hagen zijn zeer belangrijk voor hazelmuizen, als corridor of als permanente woonplaats. [De Voerense spoorwegberm: een langgerekte corridor van schitterend hazelmuishabitat. (Foto: Goedele Verbeylen)] Naast het verdwijnen van vele houtkanten zal het gewijzigd beheer ervan waarschijnlijk een grote invloed gehad hebben op de achteruitgang van de hazelmuis. De houtkanten worden nu meestal mechanisch en vaker (jaarlijks) gesnoeid, wat nadelig is voor de bloem- en vruchtproductie. In houtkanten die niet onderhouden worden, ontstaan gaten, waardoor hun corridorfunctie verslechtert.

Hoe breder (bij voorkeur minstens 5-6 m), hoger (bij voorkeur minstens 4 m) en soortenrijker een houtkant is, hoe geschikter voor hazelmuis. Om het voedselaanbod in houtkanten te verhogen, kan het noodzakelijk zijn om vruchtdragende struiken aan te planten (bv. hazelaar, kamperfoelie, braam). Indien de houtkanten of hagen los staan van de bosrand of indien er gaten in zijn, kunnen de openingen gedicht worden door struweelvormers (meidoorn, sleedoorn, hazelaar, Gelderse roos) aan te planten. Behalve waar veiligheid of toegankelijkheid het beletten, zou een houtkant maximaal om de 3 jaar en bij voorkeur pas elke 5-6 jaar gesnoeid mogen worden. Best is snoeien aan één zijde en 2-3 jaar later aan de andere, of gefaseerd snoeien binnen elke zijde (niet meer dan 50 m tegelijk), zodat alle oude takken met bloemen en vruchten niet tegelijk verwijderd worden. Een houtkant of haag die begeleid wordt door een goed ontwikkeld braam- of bosrankstruweel is des te interessanter voor hazelmuizen.

Ervaringen met hazelmuisbeheer zijn in Vlaanderen beperkt, waardoor er nog tal van onzekerheden zijn met betrekking tot optimale beheerpraktijken (bv. exacte termijnen voor het uitvoeren van terugkerende beheermaatregelen, zoals rotatietijden voor het afzetten van hakhout). Daarom is overleg met specialisten op het terrein vóór de uitvoer van een beheermaatregel aan te raden, zodat het beheer indien nodig bijgestuurd kan worden.

Meer info over hazelmuisvriendelijke beheermaatregelen kan je vinden in de handleiding die downloadbaar is via www.hazelmuis.be.

Acties in Voeren

De resterende hazelmuispopulatie in de Voerstreek kan versterkt worden door de habitatkwaliteit van de bezette gebieden te verhogen en door de gebieden onderling te verbinden om zo te komen tot een meer levensvatbare metapopulatie (d.i. een populatie die bestaat uit van elkaar gescheiden subpopulaties waartussen af en toe uitwisseling gebeurt). Dit netwerk kan dan verder uitgebreid worden naar potentieel geschikte leefgebieden in de omgeving. Een concreet voorbeeldje: eerder vermeldden we al dat hazelmuizen aanwezig zijn langs de spoorwegberm ten oosten van het centrum van Sint-Martens-Voeren. Ten westen is de spoorwegberm echter ook heel geschikt, maar de hazelmuizen geraken hier niet door de aanwezigheid van een grote spoorwegbrug zonder onderbegroeiing. Indien beide spoorwegbermen met elkaar verbonden worden, bijvoorbeeld door de aanplant van een houtkant naast de spoorwegbrug, dan kunnen de hazelmuizen een groot bijkomend gebied koloniseren, wat de overlevingskansen van hazelmuispopulatie sterk zal verhogen.

Om de inzet van beheermaatregelen zinvol te kunnen adviseren, maakten we voor Voeren niet alleen een actuele verspreidingskaart, maar brachten we tijdens onze inventarisaties ook de geschiktheid van het habitat in kaart. Hieruit blijkt dat niet enkel de recente verspreiding van de hazelmuis zeer beperkt is, maar ook de hoeveelheid geschikt habitat minimaal is, wat erop wijst dat er dringend beschermingsmaatregelen nodig zijn om de Vlaamse hazelmuispopulatie voor uitsterven te behoeden. Op basis hiervan ontwikkelden we een metapopulatie-visiekaart (zie kaart 2) en een maatregelenkaart met bijhorende mogelijk te nemen beschermingsmaatregelen.

Al onze inspanningen leidden reeds tot heel wat acties ten voordele van de hazelmuis. De geadviseerde beheermaatregelen werden overgenomen in de beheerplannen voor de bosreservaten Broekbos, Teuvenenberg en Veursbos en worden nu reeds in de praktijk omgezet. Daarnaast overleggen we met allerlei terreinbeheerders (ANB/INBO, Gemeente Voeren, Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, NMBS/Infrabel, privépersonen, ...) om te bekijken wat haalbaar is. Het is belangrijk om de bevolking te wijzen op de noodzaak van beschermingsinitiatieven (zoals habitatbeheer, houtkantherstel, ophangen van nestkasten) en een draagvlak hiervoor te creëren, zowel bij particuliere grondeigenaren als terreinbeherende instanties. Dergelijke sensibilisatie wordt reeds uitgevoerd door allerlei

plaatselijke instanties, zoals de Bosgroep Zuid-Limburg, Natuur & Heem Voeren en de Gemeente Voeren. We leveren hier een bijdrage aan door onder andere de opmaak van voorlichtingsbrochures en inhoudelijke ondersteuning bij het inrichten van infodagen. Momenteel wordt ook regelmatig ons advies ingewonnen indien er in Voeren beheermaatregelen uitgevoerd worden (zoals onderhoud van houtkanten) op hazelmuislocaties. Op basis van onze gegevens adopteerde de Gemeente Voeren de hazelmuis in het project 'Gemeenten adopteren Limburgse soorten' en werd er in 2007 een actieplan uitgeschreven met maatregelen ten voordele van de hazelmuis. Spijtig genoeg wordt dit nog onvoldoende in de praktijk omgezet en gebeuren er nog te vaak nadelige ingrepen, zoals het maaien of klepelen van randvegetaties langs wegen in september, net de periode dat de hazelmuizen hier hun nesten en jongen hebben. De inzet van alle actoren zal nodig zijn om te komen tot een groot netwerk van geschikte en onderling verbonden hazelmuisgebieden waarin een hazelmuispopulatie op lange termijn kan overleven.

Wat kan jij doen?

Ook jij kan een bijdrage leveren aan de bescherming van de hazelmuis.

Zie je een hazelmuis of vind je er sporen van, bijvoorbeeld in je tuin of tijdens een wandeling? Geef ons dan de juiste locatie door (per post, e-mail of via www.waarnemingen.be), zodat we ons verspreidingskaartje kunnen vervolledigen. Ook oude waarnemingen zijn nog steeds welkom! Aangeknaagde hazelnoten en pitten mogen ook ingestuurd worden ter determinatie.

Ben je geïnteresseerd om mee te doen met onze jaarlijkse najaarsmonitoring? Geef ons tijdig een seintje en we nemen je mee op onze rondes, zodat je ervaring kan opdoen in het zoeken naar en herkennen van hazelmuisnesten. We zorgen dan ook voor de nodige vergunningen om nesten van deze beschermde diersoort te inventariseren en van de paden af te wijken.

Wil je een vormingsactiviteit (infodag, wandeling, nestkastjes bouwen, ...) rond de hazelmuis organiseren voor geïnteresseerden (natuurbeheerders, milieuambtenaren, scholen, ...)? Dan kan je bij ons terecht voor inhoudelijke ondersteuning en kunnen we eventueel ook zelf les komen geven (als we het niet te druk hebben met andere hazelmuisactiviteiten...).

Woon je in de omgeving van een gebied waar hazelmuizen aanwezig zijn of ben je eigenaar van een terrein in hazelmuisgebied? Dan kan je de beheermaatregelen uitvoeren die we in dit artikel beschreven hebben om zo de hoeveelheid en de kwaliteit van het hazelmuishabitat te verhogen. Door bijvoorbeeld een soortenrijke haag of houtkant aan te planten aan de zuid-zuidwestkant van een bos waar hazelmuizen zitten (om meer voedsel te voorzien) of tussen twee bossen in (om deze beter te verbinden), help je niet alleen de hazelmuizen overleven, maar ook allerlei andere soorten die zich in dit biotoop thuis voelen. Laat het ons ook weten indien je een bepaalde ingreep uitvoert, zodat we een volledig beeld krijgen van de getroffen maatregelen en de effecten ervan kunnen opvolgen.

Er zijn ook allerlei regelingen om ondersteuning te krijgen voor het nemen van hazelmuisvriendelijke beheermaatregelen. Particuliere boscijenaars kunnen subsidies en administratieve ondersteuning krijgen voor het opstellen van een bosbeheerplan, om zo bijvoorbeeld een hazelmuisvriendelijk bosrandbeheer uit te voeren. Landbouwers kunnen via een beheerovereenkomst met de VLM heggen en houtkanten aanplanten of onderhouden en aan perceelrandenbeheer doen. Wie eigendommen heeft in (potentieel) hazelmuisgebied, kan via de Gemeente Voeren en het Agentschap RO-Vlaanderen subsidies krijgen voor de aanleg en onderhoud van onder andere heggen en houtkanten. Daarnaast kunnen beheerders die een houtkant met hazelmuisnesten op hun eigendom hebben een ondersteuningsovereenkomst afsluiten met de Provincie Limburg. Meer info over subsidieregelingen vind je in onze hazelmuisbrochure (te downloaden via www.hazelmuis.be).

Dankwoord

Dit artikel is gebaseerd op het werk van een groep enthousiaste vrijwilligers van de Vlaamse Zoogdierenwerkgroep, de Natuurstudiegroep Dijleland, de Zuid-West-Vlaamse Zoogdierenwerkgroep, de Zoogdierenwerkgroep De Bron en allerlei andere organisaties. We danken ook Natuurpunt Studie voor de logistieke ondersteuning, onze Nederlandse collega's (IKL, Zoogdierverseniging, CBS) voor hun hulp en advies en ANB, Infrabel en de overige boscijenaars voor de toelatingsen om de inventarisaties uit te voeren. Het onderzoek werd gedeeltelijk gefinancierd via samenwerkingsprojecten met de Provincie Limburg/LIKONA en de Provincie Vlaams-Brabant/BRACKONA. Daarnaast kregen we een gedeeltelijke ondersteuning van het INBO voor de inventarisaties in de bosreservaten en van de Gemeente Voeren voor de overige inventarisaties op haar grondgebied. De overige kosten werden gedragen door de Vlaamse Zoogdierenwerkgroep, Natuurpunt Studie en de vrijwilligers.

Dit artikel is een samenvoeging van eerdere publicaties (Verbeylen 2005, 2007, 2008, Verbeylen *et al.* 2007, Foppen *et al.* 2008), aangevuld met meer recente informatie.

Meer lezen?

Bright, P., Morris, P. & Mitchell-Jones, T. (2006). The dormouse conservation handbook. Second edition. English Nature, Peterborough, UK.

Eden, S. (2009). Living with Dormice - The Common Dormouse: Real Rodent or Phantom of the Ancient Wood? Papadakis Publisher, Winterbourne, Berkshire, UK.

Foppen, R., Nijs, G., Verbelen, D., Verbeylen, G. & Verheggen, L. (2008). De hazelmuis - over leven op de grens. Voorlichtingsbrochure over een hazelmuisvriendelijk beheer. Zoogdierverseniging VZZ, Stichting IKL en Natuurpunt Zoogdierenwerkgroep Vlaanderen, Arnhem, Nederland.

Juškaitis, R. (2008). The Common Dormouse *Muscardinus avellanarius*: Ecology, Population Structure and Dynamics. Institute of Ecology of Vilnius University Publishers, Vilnius, Litouwen.

Verbeylen, G. (2005). Hazelmuisjes in Zuid-Limburg: met uitsterven bedreigd? In: Crèvecoeur, L. & Stevens, J. LIKONA Jaarboek 2004. N° 14, LIKONA, Het Groene Huis, Domein Bokrijk, Genk, pp. 68-77.

Verbeylen, G. (2007). Hazelmuisen op het spoor. Inventarisatie 2006-07 en concrete beschermingsmaatregelen voor de hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*) langs spoorlijn 24 in Voeren. Rapport Natuur.studie 2007/13, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.

Verbeylen, G. (2008). Hazelmuisen in Vlaanderen 2007 - monitoring, verspreidingsonderzoek en sensibilisatie. Rapport Natuur.studie 2008/10, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.

Verbeylen, G. & Nijs, G. (2007). Hazelmuisen in nesten. Inventarisatie 2006 en concrete beschermingsmaatregelen voor de hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*) in Vlaanderen, met bijzondere aandacht voor de Zuid-Limburgse bosreservaten. Rapport Natuur.studie 2007/2, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep), Mechelen, België.

Verbeylen, G., Nijs, G., Verbelen, D. & Herremans, M. (2007). Hazelmuisen in nesten. Over verspreiding, bedreiging en beheer van een verborgen soort. Natuur.focus 6(2): 53-59.

Verheggen, L.S.G.M. & Boonman, M. (2006). Actieplan Hazelmuis Limburg 2006-2010. Bouwsteen ten behoeve van Leefgebiedsplan Heuvelland. Bureau Natuurbalans - Limes Divergens/Zoogdiervereniging VZZ, Nijmegen/Arnhem, Nederland.

www.hazelmuis.be

www.waarnemingen.be/soort/info/403

Goedele Verbeylen

Versjes uit de oude doos.

Gerardine Smeets-Heggen van 's-Gravenvoeren (geboren in 1927) is in haar geheugen gedoken en schrijft alle versjes en liedjes op die ze zich nog herinnert. We mochten de verzameling inkijken en laten u van een paar liedjes van vroeger meegenieten.

(De teksten in het plat zijn overgenomen in de spelling van mevrouw Smeets.)

Liedje bij het karnen

Butterke, butterke, kom gauw
butterke, butterke kom.
De vrouw die loag in 't kinderbed
en hej zo gèr enne boterweck.

Butterke, butterke kom gauw
Butterke, butterke kom.

Dit versje werd gescandeerd, het gaf het ritme aan bij het kloppen van room tot boter. Een echte melodie was er niet. (Met medewerking van Tonia Heggen en Christel Loop.)

Er werd gekarnd in een baar (een hoge bruine stenen pot), daarin een houten staaf waaraan onderaan een ronde houten plaat met gaten bevestigd was. Bovenaan een los deksel. Met de linkerhand werd het deksel op de baar gehouden terwijl de rechterhand, op het ritme van de zang, de staaf op en neer bewoog.

In de verzameling komt ook een gedicht (of lied?) voor, een verheerlijking van het boerenwerk en meteen een oproep om vlijtig te werken! Ook hier een passage over boter karnen (de tweede strofe):

Wie op een boerderije woont
Die werkt zo hard hij kan.
De room wordt van de melk geschept,
Daar maakt men boter van.
De karn staat al klaar
Karn nu maar.
Grote gele klonten
Springen in de ronde.
Altijd maar op en neer
Altijd maar heen en weer.
Karn nu met goed fatsoen
Als boeren en boerinnen doen.

Een liedje in het Limburgs.

Jefke dè miengt hie weurd hier ie gen hoes,
ja, ja.

Marieke dat laagt zich 'ns stil ie gen voes, ja,
ja.

't Deenkt bie z'n eige da bej leve maan,
ich zal die wal kriege al deenks tich neet
traan, ja, ja, ja, ja, ja, ja.

't Zoaterdags da vingt 't poetsen schoen aan,
ja, ja.

Och Jefke doeg dech der schollek gow aan
ja, ja

En gaank bis doa achter m bleef neet te lang
En hool dich get slam en get macherang ja,
ja, ja, ja, ja, ja.

Èn wie dat Jefke how alles gedoe ja, ja,
Dow kalde Marieke van jloape te go, ja, ja,
ja, ja, ja, ja.

Och Jefke, och menneke doe bis e zoe good
En blaos noe onnoch 't lempeke
oet. Ja, ja, ja, ja, ja, ja.

Een variatie op het rommelpotlied waarmee arme kinderen op vastenavond verkleed de

huizen nagingen om te bedelen. Mevrouw Smeets had als kind zin om mee te gaan! Dat mocht natuurlijk niet: ze was niet arm en daar kwam bij dat ze niet in een café mocht komen!

Der roebelspot is a gen deur, i stukske spek dat is neet veul. Snie mer van der lange, laot der korte hange, is der lange giëte, is der korte biëter.

Hiè woent nog inne gooie man, dè oos nog get gieve kan. Schroop, schroop, schroomp es 't verreke schiet, dan hilt 't stuutske kroomp. Op iedere schtool i kussen en inne pannekoek der tusche.

Gèft oos get en laot oos goean, der hiemel is vur uch opgedoan, de hel is vur uch towgedoan. Hij koera mine vaschzassa, hij koera mine vasch.

Moder 't is vestaovend vur gunt de krappe braoie, braoi ver dieze aovend neet da braoi vur de hiel veschtovend neet. Schroop, schroop, schroomp es 't verreke schiet dan hilt 't stuutske kroomp.

(De roebelspot is een pot met een gedroogde varkensblaas overspannen en in het midden een stokje erin gestoken. Dat maakt een eigenaardig geluid als je met het stokje op en af schuift.)

In 1942 heeft mevrouw Smeets op een feest een tekst voorgedragen ter verheerlijking van het varken (oorlogstijd!). Hieronder een paar uittreksels.

Zwijn, miskende vierhesper, ik groet u.

...
Hartelijk gefeliciteerd, vriendlief. We zijn er wel mee de leeuw als koning der dieren uit te roepen, hij die ons zonder complimenten oppeuzelt als hij de kans heeft. Neen, gij zijt koning, zwijn, op uw edele snuit zetten wij de kroon. Gans Europa heeft het oog op u gericht.

....
Moest de verloren zoon op de wereld terugkomen, men zou hem thans zijn post van zwijnenhoeder benijden.

.....
Gegroet o zwijn, allerkostelijkste allemansgerief, gegroet.

Teksten van mevrouw Smeets, uitgezocht door

Elza Vandenabeele

Gieljom Schiepers, -d'r Sjlíép-, een Voerens monument.

Gieljom Schiepers (1882-1972) stamde uit een rasechte familie van vrijbuiters en avonturiers.

Zijn vader, Louis Schiepers, was nog een bekende oorlogsvrijwilliger van 1870, (aan welke kant hij vocht - de Duitse of de Franse - dat weet niemand meer).

Zijn grootvader maakte in 1830 - ook als vrijwilliger - de hele veldtocht tegen de Hollanders mee.... als trompetter! En zijn overgrootvader trok nog met Napoleon naar Rusland. Hij bracht het zelfs tot sergeant bij Bonaparte! Maar bij de belegering van Valadolid in Spanje raakte hij gewond.

Volgens de overlevering zou hij - terug op de been - ook in Waterloo zijn geweest, echter niet met Fransen, maar nu met de Pruisen, nadat die laatsten, onder commando van Blücher op weg naar Waterloo, hier in Voeren op het Hoeneveldje hun tenten hadden opgeslagen.

De kleurrijkste Schiepers echter was onze Gieljom, beter bekend als "d'r Sjlíép". Waarom ze hem zo noemden, wist hij niet. Geen processie, kermis of ander dorpsfeest, of d'r Sjlíép was daar om de kamers te schieten.

In het meinumner van "De Nedermaas" van 1928 over de Brigida-den in Noorbeek, schrijft een zekere E. Franquinet o.m. het volgende:

"Zoals "d'r Sjlíép" kamers schiet, kan niemand anders het, in de heele streek niet en in heel Nederland en België niet (.....). Eerst rollen, bij het binnenkomen van de (denne)wagen in het dorp, eenige saluutschoten door de lucht: doch dan opeens schijnt het, dat een heele batterij "snelvuurkanonnen" te gelijk in actie is gekomen: een onafgebroken gebulder vervult het luchtruim en doet horen en zien vergaan!"

Tegen de tijd, dat d'r Sjlíép alle honderd kamers had afgeschoten, leek het alsof het hele dorp door de enorme wolk kruiddamp in rook was opgegaan.

Toen Gieljom Schiepers in 1932 op de Pley in Voeren om zijn vele verdiensten gehuldigd werd, las fotograaf Sjufke Kerff een lange speech voor. Terecht riep hij toen

dan ook plechtig en onvergetelijk:

"Gij Schiepers, gij zijt de beste kamerschiéter van de hele wereld: van Mesch, van Noorbeek, van Mheer en van Sint Geertruid. Ja! Schiète kan iedereen, maar schiète met de kamers kunt gij alleen! Men heeft broekschiéters en kamerschiéters. Als gij kamers schiét doet gij de anderen broekschiéten!"

De decoraties, die men de gevierde kamerschieter toen opspelde, waren medailles van een stierenkeuring! D'r Sjlíép, ook niet van gisteren, bleef het spelletje meespelen.

Na afloop van de plechtigheden trakteerde hij alle mensen op vlaai, die hij bij de bakkers in de omgeving had laten halen.....en stuurde de rekeningen naar het feestcomité!

Af en toe schoot Gieljom Schiepers wel eens te hard.

Zo sloeg een exploderende kamer in Voeren tijdens een processie een deel van de oude kerkhofmuur weg.

In Noorbeek sprong ooit zijn grootste donderbus als een oorlogsgranaat uit elkaar. Een stuk vloog dwars door de poort van boerderij Wetzels (nu Fleischeuer) en een ander stuk deed een hele rozenkrans dakpannen boven de poort van de boerderij ernaast naar beneden komen. D'r Sjlíép zelf was gelukkig alleen maar zijn grote snor kwijt.....

Tijdens een kermis in Noorbeek had de Jonkheid eens in een kom gevuld met fijne donsveertjes, een gulden verstopt. Degene, die zonder zijn handen te gebruiken de gulden alleen met zijn mond eruit kon halen, mocht het geld houden. Maar eerst werd het gezicht met stroop ingesmeerd.

Geen probleem: met of zonder stroop: d'r Sjlíép deed het. Hij viste de gulden op.....en bleef toen de rest van de dag zo door Noorbeek lopen, zijn gezicht vol veertjes!

Op de Pley in Voeren organiseerde Gieljom eens "een groot circus". Van 's morgens vroeg al liep hij door het dorp met een gestolen schoolbel, al roepende:

"Dizzen aovend òm aach oor....op d'r Pley.....groeëte sirrek"!

's Avonds om acht uur was het zwart van het volk op de Pley.

Eindelijk arriveerde de artiest zelf.....op zijn knol, rechtop gezeten als een generaal, ofschoon zijn paard na jaren in de mijn van Cheratte te hebben gewerkt, stekeblind was en nauwelijks aan elkaar hield!

Om te beginnen ging Gieljom met zijn hoed rond.

Vervolgens sprong hij terug op zijn doorgezakte ribbenkast.....ging rechtop staan, kroop over de nek van het beest tot onder de hals, gaf een kus op de paardensnoet, kroop tussen de voorpoten

onder de buik van het arme dier door om tussen de achterpoten, langs de staart terug op de rug te komen.

En toen ging hij weer met zijn hoed rond!

Zo bedacht d'r Sjlíép ook eens een eierkoers: met een soeplepel, waarop een ei, in de mond, een rondje lopen langs het Kosterstraatje en de Zwaan zonder met de handen aan de lepel of het ei te komen. Die het eerst zijn ei liet vallen moest een rondje betalen voor de anderen. Ze waren met een stuk of tien deelnemers: Gieljom zelf, Leonke Duykers, Willem van het Klooster, de witte Lhomme, Hubërke Peerboom, Kwanten, Mathieuke Aussems en nog een paar andere mannen "van dat soort"!

De start werd gegeven bij Café Nelissen - tegenover de kerk -, waar zich nu de Record Bank bevindt.

Het tempo lag erg laag, de spanning heel hoog. Al vlug liepen de mannen achter elkaar. Aan de brug in het Kosterstraatje wilde d'r Sjlíép de bocht zo kort mogelijk nemen. Maar omdat hij zo geconcentreerd met zijn ei bezig was, had hij een vooruitstekend stuk betonijzer niet gezien en kwakte hij op de grond..... zijn ei vloog de Voer in. Zijn zondagse broek was een werkbroek geworden en daarbij moest hij ook nog eens een rondje geven voor de anderen.

In het café kon hij wel even een broek van Sjang Nelissen lenen. Maar omdat de broek noch riem nog bretellen had, hield Gieljom

ze op met een koord. Ofschoon hij bijna erin "verzoop", trok hij toch weer terug naar de kermis.

Door het vele volk had Gieljom echter niet in de gaten, dat de kleine Loneux heel voorzichtig de strik in het koord had losgetrokken, waardoor de broek langzaam naar onder zakte.....

Het toppunt was, dat de arme drommel geen onderbroek droeg! Uiteraard tot grote hilariteit van de vele kermisgangers!

Een paar weken voordat de tweede wereldoorlog uitbrak, werden door het Belgische leger alle vrachtwagens opgevorderd.

Niet omdat d'r Sjlíép de eerste "camion" van Voeren had, maar omdat het ding nog van voor de vorige oorlog was (1914-1918), mocht hij zijn wagentje houden.

Dat kwam hem goed uit, want al zat er maar één versnelling meer op, en deed alleen de handrem het nog.....hij kon met zijn kamionnetje toch nog altijd wat vrachten rijden voor de mensen.

Zo vroeg Leon Meijers hem eens om mest naar de Libekerdel te rijden. Op de terugweg, vanaf het Deniskapelletje naar de holle weg, begon het vehikel plots hoe langer hoe meer vaart te krijgen. De handrem - de enige rem dus - deed het niet.

Aan "d'r Zieëgel" sprong Meijers eruit, d'r Sjlíép echter niet. Die probeerde nog het onmogelijke, maar hij kon het voertuig niet meer houden. In de draai boven Kinkenberg kantelde de hele boel.....Een lawaai alsof een hele ijzerwinkel instortte.....Buurlui die kwamen kijken zagen d'r Sjlíép als een vaalgroene kikker uit het kapotte raampje van de zijdeur kruipen. Goddank mankeerde hij niets.

Meijers, die er dus eerder uitgesprongen

was, had het slechter getroffen. Het leek wel alsof hij in een hakselmachine gevallen was.....vol met schrammen, builen, overal bloed en zijn kleren kapot. Hij was in een prikkeldraad terecht gekomen!

Toen de mensen van Kinkenberg d'r Sjlíép wilden helpen om zijn gammele boel terug op zijn vier wielen te krijgen, begonnen net de kerkklokken te luiden. Waarop d'r Sjlíép zei: "lavver iersj mer 'ns de noon goe ieëte"!

Kwanten had eveneens zijn vrachtwagentje mogen houden. Omdat zowel d'r Sjlíép als Kwanten nogal vaak stukken hadden, waren ze tot een akkoord gekomen dat, in geval van pech, de een de ander naar de garage zou slepen.

Op zekere dag had Kwanten "panne" en dus moest d'r Sjlíép Kwanten weg slepen.

Gieljom bond een stevig touw tussen de twee voertuigjes vast en reed in zijn eerste en enige versnelling naar de garage.

Maar na een tijdje ging de knoop uit het touw.....en werd Kwanten met zijn rammelkast achtergelaten.

"Gieljom, Gieljom! Heij", schreeuwde Kwanten.

Maar omdat Gieljom nogal doof was en zijn vehikel zoveel lawaai maakte, had deze niets gehoord noch gemerkt.

Toen hij bij de garage arriveerde, riep hij naar de garagehouder: "hie zunt ver wer mèt die ow kar".

"Zek dat waal" antwoordde de garagist.

Toen pas zag d'r Sjlíép, dat Kwanten niet meer achter hem hing en natuurlijk maakte hij meteen rechtsomkeer.

Kwanten stond nog altijd bij zijn vrachtwagentje. Wat kon hij anders?

D'r Sjlíép liep naar hem toe en zei kwaadweg: "Zek jong, doe hows aoch 'ns kenne rope"!

Ofschoon onze Sjlíép alleen maar "kleintjes" dronk, heeft niemand hem ooit dronken gezien en is hij uiteindelijk negentig jaar geworden.

Rob Brouwers

De glasramen van de kerk van 's-Gravenvoeren

Onderzoek naar mogelijke banden tussen de milde schenkers en hun naamgenoten in de parochie anno 2008

Warner Berckmans bezorgde de kerkfabriek begin juli zijn studie "*Vooronderzoek glasramen*", dat hij deed op verzoek van de architect. Een indrukwekkend stuk. Zeker de moeite waard om te lezen.

Ramen die nu precies honderd jaar oud zijn en al ongeveer zestig jaar het decor vormen van mijn spirituele momenten, blijven geheimen prijs geven en dat is leuk om te beleven.

Eén aspect heeft me lang geïntregeerd: wie waren de milde schenkers, waren ze familie van elkaar? Sommige namen komen immers dikwijls terug en de ramen geven heel wat informatie vrij, maar hoe zit dit in mekaar? Fijn om weten is dat nu nog, anno 2008, dragers van die namen in ons dorp leven. Zijn ze familie van de milde schenkers?

Let wel: het is niet de bedoeling een hele stamboom of kwartierstaat van deze families te schrijven, we houden het onderzoek louter en alleen in functie van de ramen.

De studie van Warner Berckmans geeft alle teksten weer, zo hebben we die informatie al dicht bij de hand (Dat hadden we eerder ook al kunnen doen, maar de interesse was niet groot genoeg !) Het regenachtige weer van de laatste dagen geeft de aanzet!

Een lezing van de achtereenvolgende teksten laat vermoeden dat minstens zes ramen dezelfde familienamen weergeven. (*De volledige teksten van de ramen leest u iets verder in de paragraaf : "Wat stellen de ramen voor ?"*) Maar door de veelvuldige voornamen en de soms verwarrende data is er geen uitkomen aan. Na grondiger vergelijk van de teksten vinden we de truc.

De verklaring: "... gegeven door Theresia en Josephina in het jaar 1906, 1907 of 1908." opent de weg want eens zijn die twee dames de '*zuster van*', een andere keer '*dochters van*'! Gebruiken we de nummering van Warner Berckmans (zie bijgevoegde kopie en bedenk dat N staat voor *Noorden*, dus langs de straatkant en dat Z staat voor *Zuiden*, dus de kant van de tuin van Mijnheer Pastoor): Theresia en Jozephina Heynen geven dan :

- 1 Raam 1Z: ter nagedachtenis van hun zuster Maria Anna Heynen + 1906
2. Raam 3N: ter nagedachtenis van broer Aegidius, dokter en gem.raadslid + 1901
3. Raam 4N: ter nagedachtenis van hun zus Clementina, *dochter* van Aegidius en Clementina Walpot + 1885
4. Raam 5N: ter nagedachtenis van Clementina Walpot, echtgenote van Aeg. Heynen +1839, hun moeder
5. Raam 6N: ter nagedachtenis van Aeg. Heynen Burgem. + 1874, hun vader.

We kunnen voorlopig die familiale samenstelling maken :

Aegidius Heynen (+1874, Raam 6N) was echtgenoot van Clementine Walpot (+1885, raam 5N); hun kinderen waren:

1. Maria Anna, de religieuze uit Luik (+ 1906, Raam 1Z)
2. Aegidius (junior), dokter en gemeenteraadslid (+ 1901, raam 3N)
3. Theresia
4. Josephina, beide laatste nog in leven in 1908, de milde schenksters !
5. Gertrudis, echtgenote van Lamb. Van Aubel en moeder van Gaspard (+1886, raam 2N) en van Clementina.
6. Uit wel ingelichte bron, *met name Mevrouw Elodie Nijs-Steenebruggen*, vernemen we dat er nog een zoon-arts uit

die echtverbintenis voortkwam, met name Winand die, zo lezen we op zijn doodsprentje, ook nog achtereenvolgens provincieraadslid was en lid van de kamer van volksvertegenwoordigers; hij oefende zijn praktijk uit in Bertrix en overleed op 28.11.1916, dus nadat de ramen geplaatst

werden. Hij heeft ze waarschijnlijk wel gezien.

7. Van dezelfde bron weten we nu ook dat Maria Anna Josepha Heynen (raam 7Z) ook een afstammeling uit hetzelfde gezin is: zij trouwde met *Gaspard Steenebruggen*, Griffier en overleden in 1871. Dit koppel had

vijf kinderen, drie zonen en twee dochters. De jongste zoon is de opa van *Elodie*, een andere werd nog burgemeester van 's-Gravenvoeren en de derde overleed op jonge leeftijd als student in de rechten.

8. Clementina, overleden in 1885. Raam 4N

Nu stellen zich nog de volgende vragen:

-Op het doodsprentje van Aegidius Heynen lezen we dat de gewezen burgemeester drie keren getrouwd is: eerst met Gertruyd Duiysen (sic), dan met Clementina Walpot en ten slotte met Anna Aussems. Was Clementina de mama van alle acht de kinderen?

-Mevrouw Nijs – Steenebruggen heeft ook nog een doodsprentje van Notaris Guillaume Heynen, overleden in Dison in 1903. Hoorde hij ook tot die familie?

-Zijn de naamdragers *Van Aubel* nu in Voeren afstammelingen van Lambert Van Aubel van het raam 2N?

-Wie overleed in 1839? zie raam 5N. Controleren.

We komen straks terug op die familienamen. We spraken inmiddels met achtereenvolgens

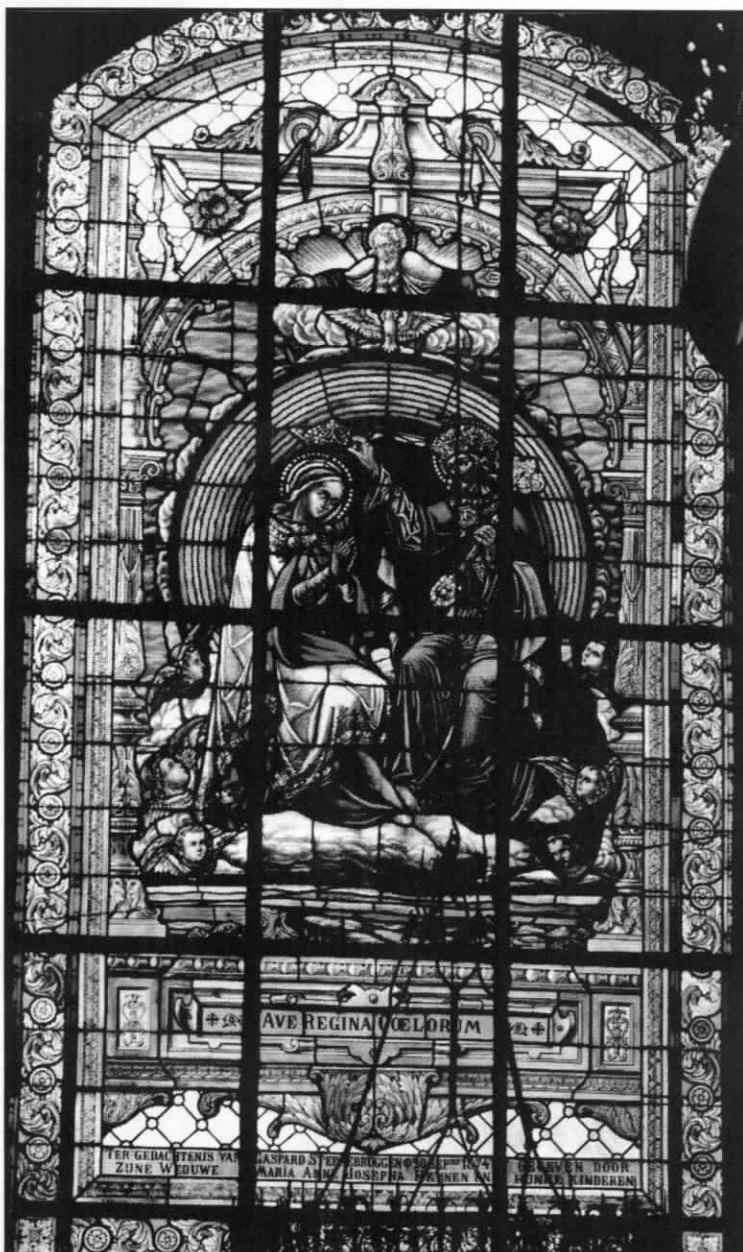

Foto: Warner Berckmans

de gebroeders Lambert en Henri Van Aubel, met de dames Smeets uit de Kloosterstraat, met mevrouw Heggen – Smeets uit de Boomstraat, met mevrouw Cerfontaine – Rutten (wiens mama ook Heynen heette), met mevrouw Debougnoux – Heynen in het Onderdorp.

Twee ramen dragen geen vermelding: 7N en 1N. Heeft die laatste misschien iets te maken met het klooster, ook toegewijd aan de H. Familie? Neen, ook geschonken door de gezusters Theresia en Josephina Heynen (zie efemeriden, tekst van Pastoor Kallen).

Het raam 2Z draagt het familiewapen *De Schiervel*, precies zoals op de grafsteen – met naamvermelding – naast de inkomdeur op D'r Pley.

De twee overige ramen (5Z en 6Z): zie Chronicke familie Ernon:

- 5Z: het betreft hier de betovergrootouders van de nu in Voeren levende Ernon's, zijnde de kinderen van Chrétien en Jacqueline Reinartz en nakomelingen;
- 6Z: het betreft hier de dochter van hoger genoemd echtpaar en tevens de echtgenote van die burgemeester die, samen met zijn schoonbroer, Christiaan Ernon, zorgde voor de waterleiding (de eerste in haar soort) in 's-Gravenvoeren en dit in 1892.

Hoeveel **kostten** die ramen toen ?

- De vijf ramen in de noordelijke zijbeuk werden geplaatst op 8.11.1906 en kostten toen 900 fr. per stuk;
- De vijf ramen in de zuidelijke zijbeuk werden geplaatst op 30.08.1907 en kostten toen 950 fr. per stuk;
- De ramen op het koor kwamen er op 14.05 1908 en kostten toen ook 950 fr. Per stuk.

Hoe kunnen we vergelijken? Hoeveel kostte een huis? Een brood in 1907? Dit lijkt een onmogelijke opdracht om de eenvoudige reden dat de huizen toen veel minder comfortabel waren dan nu (elektriciteit, verwarming, aansluitingen allerhande...). Zelfs doorwinterde heemkundigen die we hieromtrent raadpleegden, blijven het antwoord schuldig.

We zullen daarentegen proberen te weten te komen hoeveel het zou kosten om die ramen nu, in 2008, te laten vervaardigen en te installeren!

Intussen kunnen we wel al een sommetje maken van de uitgaven gemaakt door enerzijds de gezusters Jozefina en Theresia apart en door de hele familie Heynen.

Aan de hand van de opschriften en van de efemeriden geschreven door Pastoor Kallen weten we nu dat Jozefina en Theresia de volgende zeven ramen bekostigden :

- 1N aan 950 fr.
- 1Z aan 950 fr.
- 3N aan 900 fr.
- 4N aan 900 fr.
- 5N aan 900 fr.
- 6N aan 900 fr.
- 7N aan 450 fr. (een schatting, kleiner raam)
- Dit is een totaal bedrag van 5.950 fr.

Andere familieleden namen dan voor hun rekening de ramen :

- 2N aan 950 fr.
 - 3Z aan 900 fr.
 - 4Z aan 900 fr.
 - 7Z aan 900 fr.
 - Samen nog eens goed voor 3.720 fr.
- De familie gaf de puike som van 9.670 fr.

Wat stellen de ramen voor ? In de Efemeriden van de parochie legt Pastoor Kallen het uit:

1. Noordzijde: Voorstelling van de vijf blijde geheimen van de Allerheiligste Rozenkrans.

1.1 Raam 7N: Boodschap aan Maria van de Onbevleete Ontvangenis.

1.2 Raam 6N: Maria ontmoet Elisabeth.

1.3 Raam 5N: De geboorte van Jezus.

1.4 Raam 4N: Jezus wordt in de tempel opgedragen aan God.

1.5 Raam 3N: Het kind Jezus legt de Schrift uit in de tempel.

2. Zuidzijde: Voorstelling van de vijf glorievolle geheimen.

2.1 Raam 3Z: De verrijzenis van Christus.

2.2 Raam 4Z: De hemelvaart van Jezus.

2.3 Raam 5Z: De nederdaling van de h. Geest.

2.4 Raam 6Z: De Opneming van Maria.

2.5 Raam 7Z: De Kroning van Maria.

3. Op het priesterkoor: Voorstelling van de vier droeve geheimen.

3.1 Raam 2N: De benauwdheid van Jezus (Hof van olijven).

3.2 Raam 1N: De geseling van Jezus.

3.3 Raam 1Z: De kroning met doornen.

3.4 Raam 2Z: De kruisdraging.

3.5 Het vijfde droevig geheim wordt voorgesteld in het hoogaltaar.

Met deze wetenschap voor ogen kunnen we nu de teksten op de ramen beter begrijpen. We geven eerst de titel van het raam in het Latijn en dan vertaald, vervolgens de opdracht ervan.

1. Raam 7N: geen enkele vermelding.

2. Raam 6N: "*unde mater ut venia hoc mihi domini mei ad me ? Luc I.43*

nl. "Waaraan heb ik het te danken dat de moeder van mijn Heer tot mij komt?"

Ter nagedachtenis aan Aegidius

Heynen, burgemeester van 's-Gravenvoeren +1874 gegeven door zijne dochters Theresia en Josephina in 't j. 1906

3. Raam 5N: "*natus est hodie salvator . Luc II.11*

nl.: "Heden is de redder geboren"

Ter nagedachtenis aan Clementina Walpot, Echtgenote van Aegidius Heynen+1839 gegeven door hare dochters Theresia en Josephina in 't j 1906

4. Raam 4N: "*tulerunt eum ... ut sistant eum domino Luc II.22*"

nl.: "Ze brachten Hem (naar de tempel) om hem aan God op te dragen"

Ter nagedachtenis van Clementina Heynen, dochter van Aegidius en Clementina Walpot +1885 gegeven door hare zusters Theresia en Josephina in 't j 1906

5. Raam 3N: "*ecce pater tuus et ego dolentes quaerebamus te. LucII.48*"

nl.: "Jouw vader en ik, geheel verontrust, zochten je"

Ter nagedachtenis aan Aegidius Heynen, Dokter-Geneesheer te 's-Gravenvoeren van 1852 t 1901. Lid v.d.Gem.Raad + 1901 gegeven door zijne zusters Theresia en Josephina in 't j. 1906

6. Raam 3Z: "*resurrexit...sicut dixit. Matth.XXVIII.6*"

nl.: "Hij is verrezen... zoals Hij gezegd heeft."

Ter ere van de H. Jozef Patroon van de goeden dood, gegeven door Gertrudis Heynen Weduwe van Lambertus Van Aubel in 't jaar 1907.

7. Raam 4Z: "*viventibus illis, elevatus est*"

nl.: "Terwijl ze toekeken is Hij ten hemel gegaan."

Ter gedachtenis van Lambertus Van

Aubel, lid van den kerkraad van 's-Gravenvoeren. 1905 gegeven door zijne weduwe Gertrudis Heynen; Dochter van AEG en Clementina Walpot.

8. Raam 5Z: "*et repleti sunt omnes spiritu sancto Act.Ap.III.4*"

nl.: "En ze werden allen vervuld van de Heilige Geest."

Ter gedachtenis van Jozef Ernon voorzitter van de kerkraad van 's-Gravenvoeren +1897 en zijne echtgenote Johanna Aloysia Teney +1892 gegeven door hunnen zoon den ZEH Antoon Ernon, Pastoor te Weyer, in 1907

9. Raam 6Z: "*assumpta est Maria in caelum PS.44*"

nl.: "Maria is ten hemel opgenomen."

Ter gedachtenis aan Anna Sophia Ernon + 1887 gegeven door haren echtgenoot Balthasar van Haeren, Burgemeester van 's-Gravenvoeren en hunne dochter Josephina in 't j 1907

10. Raam 7Z: "*ave regina caelorum*"

nl.: "Gegroet koningin der hemelen"

Ter gedachtenis van Gaspard Steenebruggen +20sepber 1874 Gegeven door zijne weduwe Maria Anna Jozepha Heynen en hunne kinderen.

(In het klein) Deze vensters vernield door oorlogsgeweld werden hersteld door Jos. Desmet van Caille- opvolger der firma Coucke-gebroeders - ten jare O.H.MCMXLI.

11. Raam 2N: "*Factus in agonia, prolixius orabat Luc XXII.43*"

nl.: "In doodsstrijd gekomen bad Hij uitvoerig."

Ter Gedachtenis aan Gaspard Van Aubel

+ 1886 zoon van Lambertus en Gertrudis Heynen, gegeven door zijne zuster Clementina Van Aubel in 't j. 1908

12. Raam 1N: "*Apprehendit fradidit jesum et flagellavit. Joann.XIX.1*"

nl.: "Hij greep Jezus, sloeg en geselde Hem"

Ter ere van de H.Familie Jezus, Maria, Jozef, gegeven in 1908

13. Raam 1Z: "*plectentes coronam de spines imposuerunt capiti iesus. Joann.XIX.2*"

nl.: "Ze zetten Jezus een gevlochten doornen kroon op het hoofd."

Ter nagedachtenis aan de Eerw. Zuster Lamberta (Maria Anna Heynen) Lid der Congreg. der Damen van 't Christel. Onderwijs te Luik vanaf 1841 tot 1906 + 1906, gegeven door Hare Zusters Theresia en Josephina in 1908

14. Raam 2Z: "*Bajulans sibi crucem exivit. Joann.XIX.17*"

nl.: "Zijn kruis dragend verliet Hij (de stad)"

Geen tekst onderaan, wel het wapenschild van de familie De Schiervel onderaan de voorstelling.

Wie maakte die glasramen en waar werden die kunstwerken gemaakt ?

Het raam 7Z geeft dat geheim prijs dat bevestigd wordt in de efemeriden :

"De veertien kerkvensters zijn aan den bovenvermelden prijs vervaardigd, vervoerd en geplaatst door de Heren Coucke, gebroeders, glasschilders te Brugge" aldus Pastoor Kallen.

In de eerste dagen van wereldoorlog II werden er een aantal zwaar beschadigd door

artillerie vanuit het fort van Aubin-Neufchâteau, vooral aan de zuidkant. Ze werden al gerestaureerd tussen 18 april en 22 juni 1941 door Jos Desmet Van Caillie uit Brugge, opvolgers van de auteur van de ramen.

De makers tekenden hun werk in twee andere ramen: zoek ze in 2Z en in 5N.

En wat gebeurde er met de **oude** ramen van voor 1906 ?

We weten niet hoe ze eruit zagen, behalve dat ze ook uit vele kleinere indelingen bestonden. Ze deden naderhand nog dienst en zijn misschien bewaard gebleven! Ga kijken in :

- "Van de oude kerkvensters heb ik die der noorzijde geschonken, als een aalmoes, tot welzijn der parochie, aan de eerw. Paters van het H. Hart te Borgerhout bij Antwerpen;

- "de vier koorvensters aan de eerw. Paters der Congregatie van de hh. Harten te Aarschot;

- De vijf van de zuidkant, zijnde in zeer slechte toestand staan op zolder, na gedeeltelijk gebruikt te zijn om de kleine veranda aan de zuidkant der pastorie tot afwering van de tochten."

Komen we nu terug op de familienamen. Aan de hand van gedrukte berichten en van overlevering opgetekend tijdens gesprekken met Voerenaars kunnen we de volgende (voorlopige) besluiten noteren:

1. Betreffende de familie **Van Aubel** :

Het trouwboekje dat Henri ons ter beschikking stelde en dat de levensloop kort samenvat van de papa en de mama leert ons dat het ouderpaar trouwde op 4 mei 1927 in 's-Gravenvoeren. Voorts vernemen we er dat :

Warner; Berckmans

- de papa, Gilles Lambert, in 's-Gravenvoeren geboren werd op 20 augustus 1894 als zoon van Jean Lambert (*zijn gedachtenisprentje leert ons dat deze in Margraten geboren werd op 20 november 1858 en dat hij overlijdt in 's-Gravenvoeren op 11 november 1920*) en van Bours Maria Joséphine (1867-1949)

- de mama, genaamd Heynen Maria, Joséphine, Henriette geboren werd in Mélen op 26 januari 1896 als dochter van Henri, Hubert en van Leers Marie Jacobine.

Tekenen het trouwboekje : J. Steenebruggen (voor de burgerlijke stand) en Eg. Zeegers (voor de kerk).

- Het echtpaar krijgt negen nakomelingen.

De ondervraagde familieleden (Lambert en Henri) zeggen nooit iets gehoord te hebben over hun naamgenoot op het raam 2N. Ze zeggen ook niet te weten vanaf wanneer hun voorvaderen in 's-Gravenvoeren verblijven. Aan de hand van het santje kunnen we veronderstellen dat opa Jean Lambert Van Aubel bij zijn huwelijk rond 1890 in het dorp is komen wonen. Derhalve bestaat er geen verband tussen raam 2N en de huidige naamdragers Van Aubel in 's-Gravenvoeren. Tot het tegendeel bewezen is, natuurlijk. Werk aan de winkel voor de genealogen onder de Van Aubel's.

2. Betreffende de familie **Heynen** :

Dit is een ander paar mouwen! De familienaam Heynen is zeer verspreid, tot zelfs in de wijde omgeving. We komen hem tegen in ongeveer alle genealogieën en kwartierstaten die we raadpleegden. Maar laten we het bij ons onderzoekje laten bij de glasramen van onze kerk. Op bladzijden 1 en 2 schetsten we al de samenstelling van het gezin Heynen-Walpot aan de hand van de informatie die de ramen ons geven.

Welnu, van de acht kinderen zouden er slechts twee zijn met nakomelingen:

a. Gertrudis die trouwt met **Van Aubel** Lambertus; dit echtpaar heeft twee kinderen. Hun zoon Gaspard die overlijdt in 1886 en dus 19 jaar voor zijn vader. We weten niet wanneer hij geboren is, maar vermoeden dat hij vrij jong en zonder nakomelingen is heengegaan. Derhalve kan hij niet de voorvader zijn van de nu in 's-Gravenvoeren levende Van Aubel's. Hun dochter, Clementina overlijdt in 1928.

b. Maria Anna Josepha die huwt met Gaspard **Steenebruggen**.

Uit deze echtverbintenis komen nu wel nakomelingen voort die nu nog in de parochie wonen! Bekijk de familiefoto. We zien er achtereenvolgens:

Zittend van links naar rechts:

- Maria Anna Josepha **Heynen**: zij is de mama van vijf kinderen **Steenebruggen** waarvan er hier vier op de foto staan; de vijfde, een student in de rechten, is overleden.

- Gaspard **Steenebruggen**, haar man aan wie het raam 7Z is opgedragen. Hij was Griffier.

- De jongste van het gezin is Winand **Steenebruggen**. Hij is geboren op 23 april 1869 en trouwt met Petronilla **Smeets** en overlijdt op 28 augustus 1930.

Zij krijgen twee kinderen: Maria die in het huwelijksbootje stapt met Jozef Ernens (zonder nakomelingen) en Jozef die zich in de echt laat verbinden met Laurence **Meyers**; zij worden de ouders van Elodie (echtgenote van Jean **Nijs** en mama van Stephane) en van Gaston (echtgenoot van Marie-Thérèse **Ernon** en papa van Philippe en van Ingrid die terug in de parochie kwam

wonen met echtgenoot Carlos en zoon Sébastien en dochter Marine).

Staande van links naar rechts :

- Jean **Steenebruggen**, de latere burgemeester van 's-Gravenvoeren; hij blijft ongehuwd en zonder nakomelingen.

- Clementina **Steenebruggen**: zij trouwt met ... **Claessens**; dit echtpaar krijgt vier kinderen, te weten :

o Henri **Claessens**, de veearts, trouwt met Josephina **Van Haeren** (dochter van Balthasar en van Anne-Sophie **Ernon**). Zonder nakomelingen.

o Adolf **Claessens** (1886-1954), gemeentesecretaris, trouwt met Séraphine **Ernon** (1882-1975). Zonder nakomelingen.

o Julia **Claessens**, die trouwt met Frans Snijders. Zonder nakomelingen.

o Mélanie **Claessens** trouwt met **Brouwers** in Visé (met 4 of 5 nakomelingen, maar niet meer in 's-Gravenvoeren.)

- Gertruda **Steenebruggen** (1851 - 1929): zij trouwt met Jean-Louis **Smeets** (1849 - 1929). Het echtpaar krijgt vier kinderen:

° Henri Theophile **Smeets** die in het huwelijksbootje stapt met ...Fortemps. Dit echtpaar krijgt op zijn beurt zes nakomelingen van wie drie in de parochie wonen:

1. Denise **Smeets**, echtgenote van Emiel **Heggen**, van wie twee zonen, één in Voeren: Vincent, gehuwd met ... **Broers** (Weg op Warsage, ook al met kinderen);

2. Marie-Louise **Smeets**, ongehuwd (wonend bij haar zuster Denise, in de Boomstraat)

3. Jean **Smeets**, (1926-2006), echtgenoot van Gerardine **Heggen**(1927) met wie hij 4 kinderen krijgt; te weten Philippe (1956 - 1 zoon en woont in Brussel), Patricia (1957 -

gehuwd en twee kinderen, woont in Sint Geertruid), Myriam (gehuwd en woont in de parochie), Veronique (1961, gehuwd met Patrick Peeters, 1 dochter en woont in Sint-Martens-Voeren).

4. Jeanne-Marie, huwt U.Willems

5. Monique, huwt Froment,

6. Josette, trouwt met Dr.Massotte.

° Célestin **Smeets**, (1896 - 1973) echtgenoot van **Smeets**, zij zijn de ouders van vier nakomelingen van wie Marie-Josée en Raymonde in de parochie bleven. Louis, de landmeter trok naar Libramont, diens dochter, Bénédicte, (gehuwd en één dochter), komt terug naar de parochie, Paul, Geneesheer-anesthesist woont in Aye (gehuwd en vader van vier kinderen).

° Josephine **Smeets** (1896 - 1973, ongehuwd)

° Jean-Louis **Smeets** (1926 - 1996) trouwt met Julia **Hanssen** (1908 - 2007) en krijgt drie zonen: José (1948, gehuwd en twee kinderen), Roger (gehuwd en kinderen) wonen in de parochie en René.

Nu weten we dus dat het echtpaar Heynen - Walpot nog heel wat afstammelingen in 's-Gravenvoeren heeft. We vonden de naam Heynen in heel wat documenten zoals overlijdensberichten, maar ook in stambomen, bijvoorbeeld deze van het zeer lang in 's-Gravenvoeren gekend geslacht **Cerfontaine** waarover E.H. Kanunnik Ansay uitvoerig bericht in Heem. Uit dit kort onderzoek is gebleken dat de huidige naamdragers Heynen geen directe banden hebben met deze onderzochte familie. Toch kan verder onderzoek naar oudere generaties misschien nog interessante

gegevens opleveren. Werk aan de winkel voor genealogen! Dat de familie aanzien genoot in de parochie blijkt uit de efemeriden waarin pastoor Zegers op 4 oktober 1928 meldt dat op die dag Clementina Van Aubel ten grave werd gedragen, als laatste afstammeling van de familie Heynen : *"Zij beminde het huis Gods, en toonde die liefde door haar vrijgevigheid."*

Jean-Marie Ernon 17.07.08

Met dank aan al diegenen die door een of andere bijdrage hebben meegewerkt en tijd vrij maakten om op vragen te antwoorden of op een andere wijze:

1. Mevrouw Nijs – Steenebruggen, een getuige met veel herinneringen, een grote zin voor "oral history" en accuraatheid;
2. Haar broer Gaston die deze lijnen heel kritisch zal benaderen en in hun context zal weten te waarderen;
3. Mevrouw Cerfontaine – Rutten die naast haar haarscherpe herinneringen ook nog een schoenendoos vol waardevolle memorabilia bijhoudt;
4. De heer Henri Van Aubel die de reportage van de Tour de France onderbrak om in zijn lade familiale pronkstukken uit te diepen;
5. De heer Lambert Van Aubel die zelf niet veel wist maar wel wist wie wat weet en daardoor heel oprecht en sympathiek zijn hoeksteen bijdroeg;
6. De dames Marie-Josée en Raymonde Smeets uit de Kloosterstraat die zelfs lang na zonsondergang mij graag te woord stonden met een onuitputtelijke bron van

wetenswaardigheden;

7. Mevrouw Heggen-Smeets die honderduit spreekt als was ze advocate en een kwartierstaat boven haalde om genealogen te doen blozen;
8. E.H. Gilbert Bours, de geruisloze drijvende motor achter de schermen van de revalorisatie van ons Voerens religieus patrimonium;
9. Mevrouw Veronique Peeters – Smeets, de jeugdigste deskundige met frisse ideeën uit De Plank;
10. De heer Rob Brouwers, heemkundige van het eerste uur die én onbewandelde paden in de genealogie blootlegt én zowel met penseel als met woord karaktertrekken weet in de verf te zetten;
11. Mevrouw Moniek Gaens die alles van kompjouterprogrammas weet en goed oplet hoe de gelden van de parochie gedraineerd moeten worden; ze hoopt veel goede zielen te vinden die, in de geest van dit werkje, garant willen staan voor de afwerking van de nieuwe parochiale infrastructuur;
12. Mijnheer Pastoor, Louis Stassen: hij moet alles weten om zijn herderlijke opdracht in deze fijne parochie aan de oevers van de Voer ten volle waar te maken.

Nota van de redactie:

Ons medelid Martin Cailliau publiceerde de teksten van de kerkvensters en enkele afbeeldingen in D'r Koeënwoof nr. 18 (1999/2), uitgave van de Heemkring Voeren en omstreken.

Jean-Marie Ernon

's-Gravenvoeren, Mennekesput 8: woonhuis uit ongeveer 1470 – 1480.

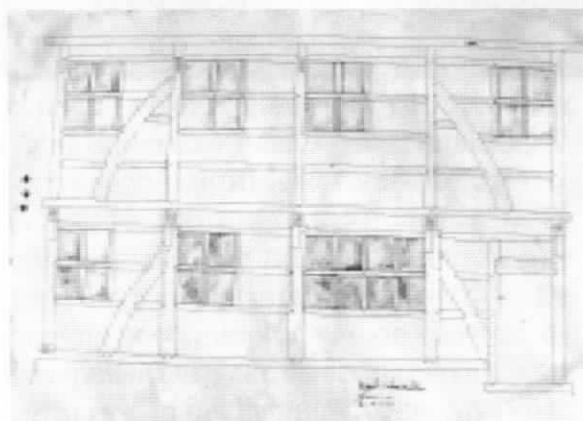
Dat de vakwerkwoning van Maria en Robert Brouwers oud is, was wel bekend.

In het boek "Bouwen door de eeuwen heen. Deel 14 n 2 Kanton Voeren" wordt verondersteld dat het pand uit de 16^e eeuw stamt.

Recent dendrochronologisch onderzoek van het eikenhouten skelet heeft een datering van ongeveer 1469, +/- 6 jaar opgeleverd voor het kappen van de benodigde bomen. Omdat in de late middeleeuwen eikenhout dat in de bouw nodig was, praktisch altijd binnen twee jaar verwerkt werd, mag verondersteld worden dat in 1471 +/- 6 jaar het pand aan Mennekesput in gebruik genomen werd.

Dat is opmerkelijk oud voor een woning op het platteland in ons gewest.

Het pand werd gebouwd als 5 gebinten woonhuis met een dubbele haard in het derde gebinte, een oversteek van de eerste verdieping in de noordgevel en een ahang van de eerste verdieping naar het zuiden. Op de begane grond werden twee kamers gerealiseerd die een aanzienlijke hoogte hadden evenals twee kamers op de verdieping. In de noordgevel waren in totaal acht kruisvensters aanwezig, waarvan er een als gekoppeld achtlichtvenster was uitgevoerd.

Reconstructie van de noordgevel – 1480 (schaal 1 : 25)

De toegangsdeur in de westhoek van de noordgevel gaf direct toegang tot de kamer (men viel met de deur in huis!).

In de ahang tegenover de toegangsdeur bevond zich de trap van de gewelfde kelder onder gebinte 2 en de trap naar de eerste verdieping.

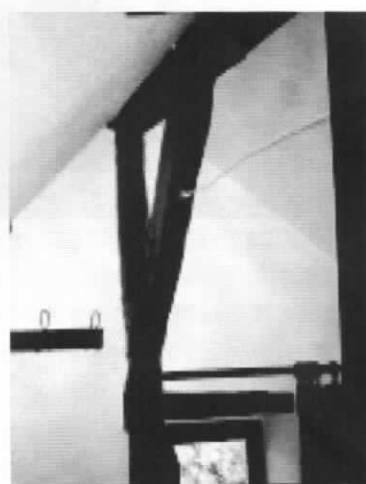
Alle bovengenoemde kenmerken zijn nog aanwezig of wel duidelijk herkenbaar in de achtergelaten sporen in de huidige situatie.

Te noemen zijn:

- De vijf gebinten die nog steeds hun constructieve functie hebben. Gebint 1 (de oostgevel) is versteend, waarschijnlijk in het begin van de negentiende eeuw, maar de stijlen en de moerbalken zijn achter het halfsteens metselwerk nog bestaande. Hetzelfde geldt voor gebint 5 (de westgevel) maar in mindere mate in verband met weersinvloeden.

- Er was in de noordgevel nog een dichtgemetseld kruiskozijn te zien: de zeven overige kruiskozijnen waren nog herkenbaar aan de gaten voor de vensterstijlen, de toognagelgaten en de sponningen voor luiken en glas-in-lood-vensters.

- De trap naar de eerste verdieping dateert uit het begin van de negentiende eeuw en is nog steeds gesitueerd op de oorspronkelijke plek. Ook de keldertrap is nog in ahang tussen de gebinten 3 en 5 gesitueerd.

Korbeel bij gebint III

De nokbalk

Van de oorspronkelijke betimmering is echter niets meer behouden: geen vijftiende eeuwse deuren, luiken, kasten, vensters, trappen etc. Het pand is omstreeks de eerste helft van de negentiende eeuw gemoderniseerd en

deels versteend. Daarbij werden een groot aantal lemen wanden verwijderd en vervangen door baksteen.

De dubbele haard werd eveneens vervangen door een exemplaar, geschikt voor de plaatsing van een kolenkachel dan wel fornuis.

Ook werd de zuidelijke helft van het dak opgetild, de dakhelling werd minder. Alle

ramen werden vervangen en deels dichtgezet.

Waarschijnlijk werd in dezelfde periode de noordgevel gecementeerd en voorzien van een rustieke indeling in horizontale rechthoeken.

In de negentiger jaren van de twintigste eeuw werd deze cementering verwijderd en werden in het jaar 2000 de kruiskozijnen grotendeels hersteld en werd de gevel weer ingevlochten en geleemd.

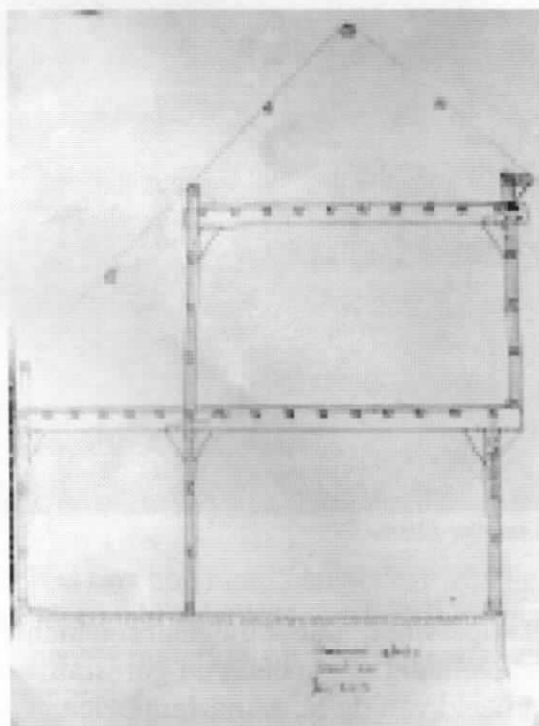
Het is alles bij elkaar uniek dat een pand uit het derde kwart van de vijftiende eeuw bewaard is gebleven. Het pand en zijn bewoners moeten een bepaalde status gehad hebben, al was het alleen al door de vele vensters in de noordgevel waar de toegangsdeur

zich bevond en nog steeds bevindt.

De timmertraditie waarin het pand werd vormgegeven, kent op het platteland geen andere voorbeelden meer in de regio: het doet denken aan de vakwerkwoningen in de omliggende steden in het Maasdal.

gerestaureerde noordgevel Anno 2000

Doorsnede gebint II (schaal 1 :

Oktober 2009

Hans Beijer, Mheer

De Sint-Lambertuskerk van 's-Gravenvoeren.

In 's-Gravenvoeren is er veel water door de Voer gelopen sinds de oude blanke kerk, waarvan sprake in het dagboek van pastoor d'Affnay (pastoor van 1719 tot 1770) vervangen werd door de huidige Sint-Lambertuskerk. In de loop van de laatste tweehonderd vijftig jaar gebeurden er veel aanpassingen en veranderingen. Over de laatste honderd vijftig jaar kan men veel lezen in de zogenoemde ephemerides, een soort dagboek dat de pastoors, tot en met pastoor H. Possen (+ in 1989) bijhielden. Vooral pastoor Kallen (pastoor van 1889 tot 1920) was zeer actief rond de eeuwwisseling. (Bijvoorbeeld de nieuwe glasramen, 1907 – 1908). Maar ook de jaren na het tweede Vaticaans concilie (1963-1965) waren bepalend voor het huidige aanzien van onze kerk.

De eerste beslissing van Vaticanum II was een aanpassing van de liturgie aan de moderne tijden. Dit gebeurde vooral door een versoering van het visuele ten voordele van de teksten die nu in de volkstaal gebruikt werden. Teksten, al of niet uit de bijbel, werden zeer belangrijk en moesten liefst een politiek of sociaal engagement tot uitdrukking brengen.

Beelden werden massaal verkocht en antiquairs deden gouden zaken. Men ging nog verder: de schoonheid van de architectuur en de versieringen werd dikwijls opgeofferd voor lelijke affiches en zogezegd didactisch materiaal.

Sommige vieringen leken op een meeting. Ondanks alle inspanningen nam en neemt het aantal kerkgangers zeer snel af. Men mag zich dan ook de vraag stellen of kerken onderhouden nog wel nodig is in deze sterk gesecculariseerde wereld. Heeft het nog zin dat de gemeenschap de zware lasten van onderhoud en restauratie blijft dragen?

Gelukkig krijgt een andere opvatting stilaan de bovenhand. Ook nu is er behoefte om samen te komen en te vieren in een geest van waarheid en schoonheid. De gemakkelijke weg van de folklore wordt stilaan verlaten. Onze kerk werd geklasseerd als gebouw in 2004. En sinds 2006 neemt de huidige kerkraad initiatieven voor een grondige restauratie. Deze zou kunnen gebeuren na 2010. Ondertussen worden er kleinere, maar belangrijke onderhoudswerken en aanpassingen

Anna-ten-Drieën

gerealiseerd.

Het koperwerk, zoals kandelaars en luchters, werd volledig opgepoetst en gerestaureerd. Het beeld van de H. Anna-ten-Drieën werd gerestaureerd, beveiligd en in de kerk

Sinte Barbara

geplaatst. Dit waardevolle beeld van rond 1510 bevond zich oorspronkelijk in de kerk aangezien pastoor d'Affnay zegt dat het soms in processie naar de kapel werd gebracht als er grote nood was in het dorp.

Ook de houten heiligenbeelden van rond 1700, uit de omgeving van de Luikse beeldhouwer Jean Delcour werden deskundig gerestaureerd. Anders zouden ze de algemene grote restauratie wellicht niet meer halen door een zware aantasting van houtworm.

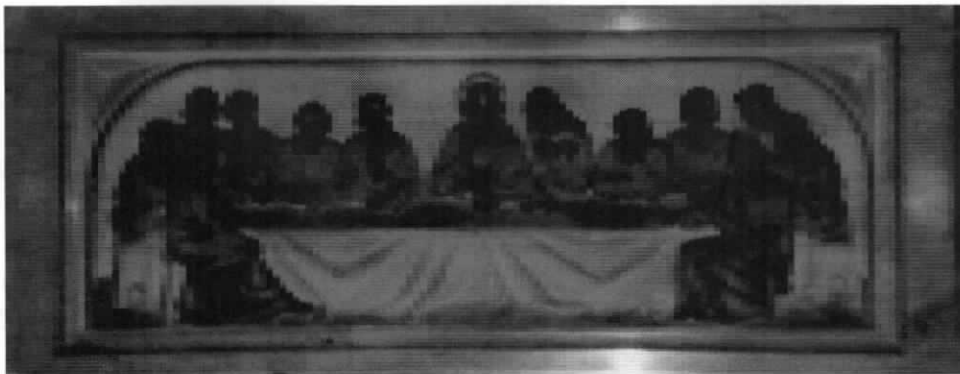
Oorspronkelijk waren deze beelden grijs-wit gepolychromeerd als een soort imitatie van Carraramarmer dat te duur was. Rond 1870 werden ze in een neogothische polychromie gestoken en deze werd nu in volle glorie hersteld.

Om de liturgie wat nieuwe luister bij te brengen werd het voorlopige misaltaar van 1965 vervangen door een mooi achttiende eeuws marmeren altaar. Op het nieuwe podium werden ook nog een lezenaar en een paaskandelaar in achttiende eeuws smeedijzer geplaatst.

Het geheel biedt nu een harmonieuze indruk en laat toe het hoofdaltaar met een uitbeelding van het laatste avondmaal beter te bewonderen.

Dit en nog vele andere kleine verbeteringen hebben er reeds voor gezorgd dat talloze mensen van binnen en buiten Voeren de kerk bewonderen, er tot rust komen en een gebedje prevelen in deze hectische tijden. De kerkraad hoopt op de verdere medewerking van de autoriteiten en van iedereen om een belangrijk werk tot een goed einde te brengen.

Gilbert Bours, pr.

OP BEZOEK BIJ ALICE PRINCE SCHILDERES EN WONENDE TE SCHOPHEM

Dag Mevrouw Alice Prince,
Op bezoek? Neen, op bezoek
ben ik niet.

Alice Prince geboren 8-8-1920 te Maastricht
is de moeder van ondergetekende en woont
al sinds 1985 in Voeren samen met Hans en
Fridy Maurer en hun gezin.
Toch ga ik Alice interviewen over haar
schilderscarrière.

Alice, hoe kom je aan je teken- en
schilderstalent?

Als kind was ik altijd aan het tekenen en
kleuren. Mijn vader, zelf een tekenaar, heeft
mij de eerste tekenlessen gegeven en de
eerste schilderijtjes, samen met mijn vader
gemaakt, zijn bewaard gebleven en die heb
ik nog altijd in mijn bezit.

Was dat het beroep van je vader?

Nee, hij had gewoon zijn werk en ging naar
de zondagsclub en tekende daar o.l.v. een
leraar van de Tekenschool, wat tegenwoordig
de Stadsacademie heet.

Werd er op de scholen aandacht gegeven aan
teken- en schilderslessen?

Op de Middelbare School kregen we
tekenles, zowel op papier als op stof.
Als leerling viel het wel op dat ik kon
tekenen.

En dat viel wel in de smaak van de
tekenlerares.

Wat ik me nog kan herinneren is, dat mijn
moeder twee kussenslopen had gemaakt van
zwarte stof waarop ik op school iets kon
schilderen.

Het ene kussensloop had ik beschilderd met
olieverf met het motief bloemen en het
andere met een papegaai erop.

De lerares zag wel iets in die sloop met die
papegaai en heeft me dat afhandig gemaakt
in ruil voor een leren beursje.

Wat achteraf niet zo'n goede ruil is geweest!!

Ging je tijdens je Middelbare Schooltijd nog
naar een teken- of schilderscursus?

Daar was geen sprake van, eerst de school
afmaken en dan zien we wel verder.

Het enige wat bij ons thuis wel bij de
opvoeding hoorde, was muziek. Ik moest
pianolessen volgen, toendertijd kwam er een
lerares of leraar aan huis. Als kind heb ik
deze lessen met tegenzin gevolgd. Maar later
heb ik er veel plezier aan gehad en tot op de
dag van vandaag speel ik nog altijd piano.

Was er na de Middelbare School nog inter-
resse in tekenen en schilderen?

Helaas is mijn vader gestorven toen ik 15 jaar
was, maar ik wilde er eigenlijk wel verder
mee.

Ben toen naar de Directeur thuis gegaan om
me aan te melden. Ik werd meteen

aangenomen en ik ging naar de Avondschool en overdag werken.

Toen brak de oorlog uit en ben ik nog een paar keer geweest. Ik moest te voet door de stad Maastricht naar de Academie en heb twee keer een bombardement meegemaakt, het werd te gevaarlijk en ik ben ermee gestopt tot groot ongenoegen van de Directeur.

Na de oorlog, ben je toen weer herbegonnen?

In de oorlog heb ik verkering gekregen, we zijn getrouwd, kinderen gekregen en zoals dat vroeger ging, bleef de moeder thuis om voor het gezin te zorgen.

Werd gewoon niet aan gedacht om aan een studie te beginnen, daar was ook geen tijd voor.

We hadden nog geen elektrische apparaten, zelfs geen stofzuiger.

Inmiddels 25 jaar later ... de kinderen de deur uit en toen?

We woonden toen in Geleen en ben weer begonnen op de Volksuniversiteit aldaar.

Dat beviel me niet zo en ben teruggegaan naar Maastricht.

Ben me gaan melden bij de Directeur van de Stadsacademie, Dhr. Duizings.

Ik had mijn rapport meegenomen. In eerste instantie werd er niemand meer aangenomen.

Het rapport liet ik hem zien. Hij begon hardop te lachen en zei: "Heeft u dat al die tijd bewaard, en ook nog een 8 voor vlijt, u mag meteen beginnen".

Ik kon op de zaterdagmorgen beginnen o.l.v. leraar Gorissen.

Onder zijn leiding werden er kunstreizen georganiseerd naar o.a. Parijs, Amsterdam, Brussel, Antwerpen.

Met deze groep zijn we nog verhuisd naar de oude Huishoudschool "Wyckerveld" te Maastricht.

Na jaren verliep de subsidie van de zaterdagmorgen school en de club dreigde uiteen te vallen.

Ben je toen weer gestopt?

Nee, we zijn toen een zelfstandige club geworden zonder leraar. Onder de naam "Schildersclub Maastricht" zijn we verder gegaan en deze club

bestaat nog altijd en iedere zaterdagmorgen ga ik daar nog altijd schilderen.

Heb je je beperkt tot die ene cursus of heb nog les genomen bij andere kunstenaars in de Regio?

Ik heb nog bij verschillende andere kunstschilders les genomen.

De bekende Maastrichtse Kunstschilder Chrit Rousseau was voornemens om bij hem thuis in de kelder les te gaan geven.

Chrit was toen de buurman van mijn dochter en ik was een van z'n eerste leerlingen.

Een avond in de week had ik daar schildersles en later bij hem in het atelier op Caberg te Maastricht.

Tevens heb ik een cursus porseleinschilderen gevolgd bij Jef Courtens. Theo Thönissen gaf lessen in Aquarel en die heeft mij het aquarelleren geleerd.

Onder leiding van Theo Thönissen en Chrit

Rousseau werden schilderscursussen georganiseerd in de Ardèche in Frankrijk. We bleven daar 10 dagen en er werd dagelijks buiten geschilderd, voornamelijk landschappen.

Van deze schilderscursussen in de Ardèche zijn drie tentoonstellingen gehouden op Chateau Neercanne te Maastricht onder de naam "Les Tirebraises".

Ik neem aan dat je toen al in 's-Gravenvoeren woonde?

Sinds 1985 woon ik in Voeren en hier heb ik ook nog een aantal jaren o.l.v. Jan Aussems geschilderd. Met Jan Aussems gingen we ook buiten schilderen en verschillende schilderijen over het landschap van Voeren heb ik nog aan de muur hangen.

Zijn er nog andere tentoonstellingen geweest van jouw werk?

Ja, nog verschillende o.a. in Valkenburg, in de Jeugdherberg "De Veurs" Sint-Martensvoeren, Veltmanshuis Sint-Martensvoeren en thuis in Schophem.

En nu als laatste nog altijd aan het schilderen?

Nog altijd ga ik zaterdagmorgen naar Maastricht en thuis zo af en toe. Dit jaar word ik 90 jaar en het gaat allemaal een beetje langzamer.

We kunnen toch wel aannemen dat je goede ogen en een vaste hand hebt?

Met wat hulpmiddelen (een bril) en geen koffiedrinken (bibberen) voor het schilderen gaat het nog altijd goed!

Alice, bedankt en hopelijk nog jaren schildersplezier!

Fridy Maurer.

Vraage en reacties

Tanks beschieten St.Martensvoeren.

Ik stel mij enkele vragen over het artikel in d'r Koeënwoof n°30 (2008) over de beschieting van Duitse stellingen in st.Martensvoeren, vanaf Hagelstein, door tanks uit de rangen van de 30st divisie (dus tanks van het 743rd Tank Battalion)....

Het AAR van het 743rdTB vermeldt die dag (12 september 1944) geen verplaatsing van een peloton tanks naar deze locatie, ook geen beschieting van st.Martensvoeren. Ook niet het AAR van de 30st INF. DIV.

Van waar komt deze informatie dan wel?

Om een correcte navorsing van de gebeurtenissen op te schrijven is het ook belangrijk de juiste eenheden die er aan deel namen te weten.

Behoorden deze tanks tot de pelotons standaard M4 Sherman tanks (A,B,C,D) of

waren het de M4 Sherman (105)HOW van het Assault Gun Platoon ? Beide onderdelen horen samen maar hebben beiden verschillende functies (in theorie).

De 75- en 76,2mm granaten van de standaard Sherman lijkt mij weinig geschikt om, waarschijnlijk goed ingegraven, stellingen te treffen en dan ook nog in een heuvelachtige streek (maar dit is een persoonlijke opinie, want de Amerikanen gebruikten alles wat kon schieten om doelen te bereiken). Daar tegenover zijn volgens mij de 105mm granaten en de howitzers van het Assault Gun Platoon meer geschikt hiervoor... Maar ook hier weer geen vermeldingen in de AAR van 12 september....

Van waar komt deze informatie ? Ik ken hierover geen ooggetuigen of documentatie.

Jacky Janssen 7 augustus 2008

Bevrijding van Teuven

In het boek over de bevrijding van onze streken door de Jongeman uit Geleen staan enkele regels geschreven over de bevrijding van Teuven. Dhr J. Wetzels uit Eijsden wil in een volgende Koeënwoof hierop terug komen. Zijn er mensen uit Teuven die meer weten over de bevrijding van Teuven?

Hans Maurer

den. Vrijwel iedereen zit in de kelder. Om 7.30 uur n.m. bellen we de marechausseekazerne te Slenaken op. Men zit in de kelder, want het dorpje wordt beschoten. Men deelt ons mede, dat in Noorbeek de Amerikanen zijn. Ook Withuis bij Eijsden schijnt bevrijd te zijn. Bij Vijlen wordt gevochten. Over Aken weet men niets.

Zoals vele anderen hebben ook wij vandaag de ruiten van ons huis beplakt, om ze te beschermen tegen de luchtdruk. Men ziet weinig mensen op straat. Iedereen blijft in de buurt van zijn huis. De mensen praten niet veel. Iedereen ziet in, dat ons nog heel wat onaangenaams kan overkomen, maar daarachter staat de bevrijding!

WOENSDAG 13 SEPTEMBER 1944

Om 8.45 uur bellen we met Slenaken. Men deelt ons mede, dat de Duitsers vannacht uit Slenaken weggetrokken zijn. De Amerikanen rukken op vanuit Noorbeek in de richting Gulpen. Slenaken is niemandsland. Een familielid van degene die we opbelden, was gisteren in Teuven bij de Amerikanen geweest. Eijsden is bevrijd. Er kwamen in hun buurt, zo zei de man aan de telefoon, verkenningstoestellen van de Amerikanen over die zo langzaam vlogen, als hij nog nooit een vliegtuig had zien vliegen.

Het is ongelooflijk: we bellen met bevrijd Eijsden.

Vanmorgen belde een bekende van ons het gemeentehuis in Eijsden. Naast de man aan de telefoon zat een Amerikaanse militair. Deze nam de telefoon over. "We hope to reach Maastricht this afternoon", zei hij. Toen we dit hoorden, hebben we Maarland bij Eijsden gebeld. De man die we daar aan de telefoon kregen zei ons, dat in Eijsden duizenden Amerikaanse soldaten waren, die sigaretten aan de bevolking uitdeelden. Heel Eijsden is één vlaggenzee. De vreugde der bevolking kent geen grenzen. "This afternoon we hope to reach Maastricht" . . . and this night or tomorrow Geleen? De kanonnen der bevrijders schudden reeds onze huizen. Ze komen! De vlag ligt klaar!

Dat de Duitsers hun greep op ons beginnen te verliezen, bleek zondag jl. Toen zou om acht uur n.m. over de radiocentrale een heruitzending plaatsvinden van de rede die Mussert 's middags gehouden had. Wat hoorden echter de luisteraars? . . . de Oranjezender uit Londen! Hoe 't kan? Wel er is toch een Witte Brigade.

17.45 uur. "Amerikaanse troepen zijn met de oranjevlag voorop Maastricht binnengerukt", komt ons iemand zeggen die dit juist telefonisch van iemand in Maastricht vernomen had.

Het verkeer ligt ongeveer stop. Een enkele fietser rijdt soms als verdwaald over de weg. Ook rijden slechts sporadisch Duitse legerauto's voorbij. Vanavond zijn er in het donker een heel stel karren en paarden gepasseerd, die uit de Kummenaedestraat kwamen en richting Sittard of Einighausen trokken.

DONDERDAG 14 SEPTEMBER 1944

Sedert gisterenavond is de mijn door Duitse troepen bezet. Op enkele uitzonderingen na worden geen arbeiders meer op het bedrijf toegelaten.

Ze komen: ramen dichttimmeren, gordijnen weg, voorraden naar de schuilkelders enzovoorts.

Bij de bruggen van het mijnspoor* te Neerbeek en Spaubeek hebben de Duitsers geschut opgesteld. Om 11.25 uur begon Neerbeek plotseling te schieten. De mensen vluchtten de huizen in. Na een kwartier hield het schieten op. Toen begonnen de mensen eerst echt voorzorgsmaatregelen te nemen, althans waar dit niet reeds gebeurd was. De ramen werden overal voor zover mogelijk open of tenminste los gezet. Sommigen namen de ramen of ruiten uit en timmerden ze dicht met de planken of het karton, dat ze nog sedert het bombardement van 1942 over hadden. Bloempotten, vazen en beelden werden op de vloer gezet. De gordijnen werden weggenomen. De huizen zagen er uit, alsof er overal grote schoonmaak was. De meeste mensen hebben ook proviand, borden, messen, vorken, lepels, kopjes, enz. in hun kelder gebracht, om voorbereid te zijn op een langdurig verblijf in dit appartement. Zelfs kachelstokjes brengt men in de kelder om te kunnen koken. Ook wij zitten nu niet alleen 's nachts maar ook overdag vele uren in de kelder. We hebben in de kelder het middagmaal gebruikt, staande rond het tuintafeltje. Terwijl er vanmorgen een sfeer van spanning en afwachten heerste, zijn vanmiddag de mensen ellendig van verveling, terwijl de waarschijnlijkheid groeit, dat het nog dagen kan duren eer "ze" er zijn, want het geschut schiet nauwelijks en geen tommy verschijnt aan de grijsgrauwe hemel. Men ziet slechts vermoeide Duitse soldaten in schooierachtige kleding, vuile auto's, kale huizen en een bedrukte natuur. De radiocentrale heeft haar uitzendingen gestaakt. De telefoon werkt alleen nog maar binnen Geleen. We voelen ons van de buitenwereld afgesloten en blijven maar dicht bij huis. Slechts de weinige mensen die een radio hebben durven achterhouden, kunnen in een geheim hoekje van schuur of kelder nog vernemen, wat in de wereld gebeurt.

Vanavond heb ik een half uurtje aan het zolderraam gestaan voordat ik naar bed ging. De oorlogsnacht is indrukwekkend. Sterren fonkelen aan de zwarte hemel. Er heerst een doodse stilte. De nacht is zwart. Geen lichtpuntje is te ontdekken. Alleen flitst zo nu en dan aan de horizon het kanonvuur. De mijn gonst zacht als een bijtje. In de verte rommelen zo nu en dan de kanonnen. Van de bomen vallen tikkend de herfstdruppels. In de verte zingen jongens en meisjes melancholische liederen bij de muziek van een harmonika. Het lijkt niet op oorlog. Maar het gerommel der kanonnen is geen onweer, het flitsen aan de horizon is geen

* Dit thans niet meer bestaande mijnspoor liep bij Spaubeek over de Spaubeeklaan heen en bij Neerbeek onder de Rijksweg door. Thans loopt ter plaatse de A76.

Colofon

Dit nummer werd samengesteld op
Windows XP in PageMaker 7.0, letter Georgia 12 pnt.

Layout: Zaquilla van Loenen.

De Koeënwòòf komt mede tot stand door subsidiëring vanwege de Cultuurraad Voeren
en de gemeente Voeren

Hoofdredacteur: Hans Maurer

